

СЛОВО ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СЕРПЕНЬ, Ч. 8 (50) 1998 РОКУ

БЛАГОСЛОВЕННА БУДЬ, ДЕРЖАВО,

У календарі нового літочислення Української держави карбується чітко й упевнено цифра «7». А це означає, що крізь здобутки і втрати процес державотворення не лише триває, але й став фактом доконаним і незворотним. Державу Україну визнав світ. Вона має Конституцію, державні символи, власну армію, національну валюту...

Та найголовніше — народилось уже покоління дітей під крилами нової України, яке крокуватиме 1 вересня в країну знань під зорею Незалежності. Діти волі карбуватимуть у пам'яті рідну абетку зі слів нових: А — Акт про незалежність України, Б — Батьківщина, дарована Богом, В — Вітчизна-Україна...

Хисткі ще кроки нашої держави, та сподіваймося, що разом із хворобами росту і поступу, рік у рік зникатимуть із нашого лексикону повтори-покручі — слова, народжені епохою безбожжя і брехні, і лише зі словників цієї епохи знатимуть діти, що воно таке: анархія, бюрократія, волонтеризм, голodomор, корупція, мафія, протекція, ракет, шантаж...

Слід учити нову абетку й нашим можновладцям, засвоюючи зчаста нові для себе поняття — порядність і честь, відповідальність перед Богом і народом, пошанування рідної мови, культури, звичаїв...

Не зайве й кожному громадянинові усвідомити: від мене теж залежить доля моєї держави. Без маленької цеглини моєї праці чи ж постане велична будівля Українського Дому?

А власний Дім таки зведемо. І буяtime біля нього Дерево Українського Роду, полите потом українців усіх століть, сущих на всіх земних просторах...

Зі святом Незалежності Вас, дорогі українці, в усіх усюдах сущі. Зі святом, яке буде завжди з нами.

Оберігаймо скарб цей як належить — здогадуто кров'ю й потом Незалежність.

Світлина Василія Артюшевського

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Конституція України. Стаття 3.

НА ВСІ ВІКИ, НА ВСІ ЧАСИ!

ЇМ МАГІЯ СЛОВА ВІДКРИЛА ВИСОКІ СВІТИ

Письменство і просвіта — ці два поняття саме в нас, в Україні настільки тісно, органічно взаємопереплетені, що, здається, окрім вже існувати не можуть. Більшість наших класиків трудилися на ниві красного письменства передусім зради просвіти рідного народу, і саме вони користувалися серед співітчизників найбільшою шаною й повагою. Бо словом палким, полум'яним висловлювали його найскорінніші жалі, його надії й сподівання на життя гідне під погідним небом Вітчизни. Окрім довір'я миру народу, видобували майстри слова з глибин його першопам'яті немерикунчи шедеври, засвідчуячи світові, що ми можемо бути не лише греко-сіамськими пастухами чужинських стад, але й володарями нетлінних багатств, породжених Словом, що було і є початком усіх початків... И ім магія слова відкрила високі світи...

Тому й не дивно, що саме письменники, засвідчуячи спадкоємність своєї від великих попередників, набатом слова розсилали вікову пітому неволі, стали в авангарді відродження державності.

Саме письменство знову-таки складає отриманий хребет найчисельнішої і найпослідовнішої з державницьких громадських організацій, якою є нині «Просвіта». 130-ліття Товариства й був присвячений мистецький захід, що зібрав повен зал небайдужого люду — київського та західного. І це, не забуваймо, у день буденний, при просторікуванні скептиків, що народ тепер нічим не скіниться, окрім проблем власного виживання.

Спрага живого слова з уст тих, хто був і залишається своєю соціальністю народу, покликала людей до будівлі з такою велемовною назвою — Український дім.

І письменникам-просвітням було що сказати присутнім, і не соромно було мовитись людям у вічі.

«Чи легко бути нині українцем?» — це далеко не риторичне питання поставив голова Всеукраїнської «Просвіти» Павло Мовчан. Й даючи відповідь, на жаль, не стверджує, зазначив, що, незважаючи на тиск антиукраїнських сил як усередині держави, так і з-позаду рубежів, ми маємо чим захищатися. В народу є «Просвіта», що пройшла нелегкий, але почесний 130-літній шлях здобутків і утрат, аж поки не відродили державність. Такі реалії, що залишаються і надали в силовому полі впливу Росії, її культурний простір сягає наших теренів. І, на жаль, ми все ще розпорощені і готові кристалізуватися лише в періоди явної небезпеки.

Є два шляхи розвитку, визначених філософами як символи: Ерусалим і Афіни — Віра і Краса. Ми розумімо Красу, але Віра в нашій ситуації є першою, вона ніколи нас не покинула.

«Я розмарнув себе в політиці як митець», — зі гіркою зауважкою народний депутат України трох скликань Павло Мовчан, маючи на увазі утрачені для творчості труди у дні парламентських баталій. І все ж поет потужного таланту, митець високого європейського рівня, що заслугував наявніших світових літературних нагород, устиг зробити досить багато: видано понад десяток поетичних збірок, книги перекладів видатних зарубіжних поетів, літературно-критичні нариси, дитячі збірочки; створено сценарії фільмів; ще чекає величного вічного слова книга-одкровення, філософсько-езотерична праця поета «Мова — явище космічне»...

Космічна музика поезії Павла Мовчана дозволяє зображену, що саме «час є розумом простору, а простір є плоттю часу». Рядки, спрямовані до Всевишнього, зірні Верлена висьміють, набули особливого звучання у виконанні Ніни Матвієнко й «Київської камерати».

Крізь власну душу пропустив поезії Павла Мовчана й Олександр Биструшкін, декламуючи їх.

Хоти, поете, в теплих долонах Вічності? «Моя дорога нелегка, підтримай, Боже, жебрака... Пошли хоч янгола із Неба»...

Катерина Мотрич — прозаїк, якого часто іменують поетом. І це не дивно: плин поезії відчувається кожному її зблленому рядкові, чи то новела, чи роман, чи просто публіцистичний виступ. Пише, наче молитву мовити. І тут є свої витоки: працює на світанку, коли ще світ спить і сутінка дрімає, а душа відкрита Небові. В

23 червня 1998 р. у палаці мистецтв «Український дім» відбудеться творчий вечір письменників-просвітян Павла Мовчана, Романа Лубківського, Любові Голоти, Катерини Мотрич, Василя Клічака і Павла Гірника, присвячений 130-річчю «Просвіти»

такі переддосвітні часи рукою митця водить сам Володар Світла, який у супроводі Нових янголів ступає обережно, аби засвіти не можуть. Більшість наших класиків трудилися на ниві красного письменства передусім зради просвіти рідного народу, і саме вони користувалися серед співітчизників найбільшою шаною й повагою. Бо словом палким, полум'яним висловлювали його найскорінніші жалі, його надії й сподівання на життя гідне під погідним небом Вітчизни. Окрім довір'я миру народу, видобували майстри слова з глибин його першопам'яті немерикунчи шедеври, засвідчуячи світові, що ми можемо бути не лише греко-сіамськими пастухами чужинських стад, але й володарями нетлінних багатств, породжених Словом, що було і є початком усіх початків... И ім магія слова відкрила високі світи...

Та ось і слова оптимізму: «Тут засяє Божа благодасть. Тут буде другий Єрусалим!». Це рядки з рукопису нового роману «Ніч після сходу Сонця», що чекає свого видавця, — про прихід апостола Андрія Первозваного на київські кручі, щоб засяяти цілющи зерна нової Христової Віри.

Чайним і ніжним ліриком постав перед притищеним залом поет і водночас директор видавничого центру «Просвіта» Василь Клічак. Його музикальні рядки — про найскорінніше: кохання, рідну землю, природу... «Блукава кін', невидимий, мов страх...» — чи не невловима метафора, яку здатен упімати лише той, хто має небайдуже серце і відкриту душу?...

Ту особливу лінію жіночої поезії, що золотою ниткою тчеся від Сафо до видатної чилійської поетеси, нобеліантки Габрієлі Містраль, оригінально й неповторно ме-

режить найскривіша з українських поетес Любов Голота. В орбіті її слова — жінка, з її вселенською печаллю й тугугою за недоляжним ідеалом, з її величими й малими радощами, жінка-матір, жінка-кохана, жінка-сестра... «Летючий коханець», «Мій ненаписаний роман» — ці та інші вірші у майстерному виконанні актриси Галини Стефанової не могли не зворушити своєю щирістю, глибиною, пірізмом... Запах ковилового ступу й аура великого міста поєднались у розлогих перлинах поетичної словесності — органично, гармонійно, неповторно...

Історичні ремінісценції у поезіях Павла Гірника, голови Хмельницької «Просвіти», змушують замислитись кожного небайдужого над однією питаннями: «Хто мі? Звідки путь вершимо? Камо грядеш?...». Поетичне слово митця — вагоме, цілюще, мов налитий сонцем колос...

Співцем слов'янського світу можна без перебільшення назвати письменника (поета, перекладача, критика...), дипломата, політика, науковця, голову Львівської «Просвіти» Романа Лубківського. Інтелігент найвищого гатунку, і цю якість він привів і з своїм вагомим рядкам. Високим інтелектом і водночас музикальностю пронизане кожне його слово... Воно напроцуд під владне мистецтву дек-

ламації, про що засвідчив виступ Святослава Максимчука...

Органічно вписався в творчу ауру мистецького вечора, що його вів Борис Списаренко, музичний супровід. Окрім названих вище митців, надавав йому особливого уроčистого шарму й ансамбль «Благовіст».

Звичайно, цей короткий звіт про мистецький захід далекий від повноти: лише перелік книг, звань, нагород, та заслуг репрезентованих письменників-просвітян міг бы зайнайти стільки ж, якщо не більше, місяця. Творчість кожного з них могла бы стати об'єктом окремої велико-сажної статті, а то й книги. І феномен письменника-просвітянина теж гідний стати предметом окремого наукового дослідження. Наразі ж лише доводиться жалкувати, що слово їхнє через фінансову скрутку в державі та байдужість чиновника сьогодні здебільш зберігається в письменницьких шухлядах, і від цього страждає як читач, так і престиж української літератури. Доводиться лише сподіватися, що чудом скресне незабаром крига у цій царині...

А наразі... започатковано славну акцію, яка, віртиться, не згасне із закінченням ювілейних просвітянських заходів. Орієнтовно у вересні повинен відбутися подібний (але не повторний) творчий вечір за участю Дмитра Павличка, Романа Іванчука, Івана Чендея та інших письменників — тих, хто не цурається свого, українського, на кому лежить висока печать рідного Слова, що було споконвіку, як Бог...

Приходімо, не цураймося цього благодатного причастя ми, українці, й через магію Слова відкриваймо для себе високі світи.

Володимир ГЕРМАН

ОСЕРЕДОК НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Історія і сучасність Хмельницької «Просвіти»

Хмельницьке обласне об'єднання Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка є попередником Подільської «Просвіти», що організувалася б в травні 1906 р. Першим головою товариства був лікар Кость Солуха (1906–1918), затім — учителем гімназії Євген Кондрацький (1919–1920). З приходом до влади більшовиків просвітницька діяльність згортається, а бібліотеки «Просвіти» перетворюються в хати-читальні. Наприкінці 1941 р. настає нова спроба відродження просвітниських осередків у Теофіполі, Меджибожі, Летичеві, Старокостянтинові, Дунаївцях, Кам'янці-Подільському, Прокаторії. Час був непевний для розвою...

І ось настав грудень 1988 р. Хвиля національного відродження докотилася до Поділля: шириться рух за створення Товариства української мови. Воно постало в час тоталітної русифікації українського населення. На обласній конференції 4 квітня 1989 р. кілька сот делегатів обрали головою письменника Миколу Магеру. Йому належить велика заслуга у боротьбі з чиновниками партійної номенклатури за впровадження української мови у школах, зменшення російськомовних навчальних закладів і класів. Подібна робота одночасно проводилася у Кам'янці-Подільському, Ізяславі, Шепетівці, Славуті, Старокостянтиніві, Чемерівцях, Волочиську, Старій Синяві, Полонному.

Ференція, що відбулась 12 листопада 1992 р. На жаль, перереєстрація зволікалась. Себто реєстрацію проводили в обласному об'єднанні, а не в районному (міському) виконавчому комітеті, як гласить Закон про об'єднання громадян (1992). Зрушіла справа голова Кам'янеч-Подільського міського відділення Товариства «Просвіта» Євгенія Сохацька, яка першою отримала свідоцтво про реєстрацію осередку.

Значно поліпшилась ця справа, коли 17 грудня 1994 р. обласною конференцією на голову були обрані Віталій Мацько. Він повністю поринув у роботу, розширив географію діяльності не тільки в області, а й поза її межами; налагодив листування з Товариством української мови ім. Т. Шевченка (Чикаго, США), яке очолює професор Віра Bodnaruk, письменниками, діячами культури діаспори, зокрема Ярославом Січинським, Григорієм Костюком, Ольгою Мак (Петровою), Оксаною Вікул, Олександром Вороніним (Варварою), Юрієм Гай-Головком, Олегом Кацібю, Ярославом Туркалом та іншими. В результаті співпраці значно розширився фонд просвітнянської бібліотеки, що дало можливість допомогти районним відділенням, навчальним закладам. Так, просвітнянську літературу в дарунок отримали книгозбирія Хмельницької школи-інтернату № 2, обласна юнацька бібліотека, районні осередки. Гідно відзначили просвітнянські Хмельниччини й свій 90-літній ювілей: 9–10 листопада 1995 р. в обласній філармонії пройшла всеукраїнська науково-практична конференція на тему «Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі», побачив світ збірник матеріалів із серії «Духовні витоки Поділля» (головний

редактор Віталій Мацько), окремими брошурами надруковано нариси про перших просвітіян подільського краю Костя Солуху, Володимира Герасименка та інших.

Нам приємно, що серед колективних членів обласного об'єднання «Просвіти» є кафедра слов'янської філології технологічного університету Поділля (м. Хмельницький), музей «Література Хмельниччини», редакція обласної освітнянської газети «Майбуття», з якої мітісно співпрацюємо, разом проводимо різноманітні заходи. Особливо відчутну допомогу в цьому подають кандидат філологічних наук, доцент Антоніна Грицева, кандидат філологічних наук, доцент Володимир Крамар, завідувачкою відділу обласного краєзнавчого музею Тамара Міцінська, письменники Броніслав Грищук, Іван Іов, керівники районних та міських відділень Товариства «Просвіта» Марія Кундис (Чемерівці), Євгенія Сохацька (Кам'янеч-Подільський), Любов Синиця (Стара Синява), Валерій Мартинович (Красилів), Василь Кравчук (Летичів), Емілія Кондратішина (Летичів), Димір Мельничук (Старокостянтинів), Валентина Байталюк (Дунаївці) та інші.

Просвітняні Хмельниччини нині беруть активну участь у громадському, політичному житті краю, проводять різноманітні культурно-масові заходи, тематичні вечори, диспути, що сприяють зростанню національної свідомості громадян України.

Павло ГРНІК,
голова Хмельницького обласного
об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка

ЗАБИЛО «ДЖЕРЕЛО» В ТАТАРБУНАРАХ

Добрий день, шановні друзі!

Мені б хотілося скористатися з доброї нагоди надіслати Вам газету «Лиман» зі статтею про проведення Свята Трійці й коротко розповісти про нашу організацію.

Татарбунарська міська організація «Джерело» Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка має статус юридичної особи, свій Статут, банківський рахунок, печатку. Організація була зареєстрована 8 грудня 1992 р. Одеським краївним правлінням, а 1 березня 1993 р. рішенням виконкому Татарбунарської міської ради народних депутатів. Організація має представництво в міській раді. Депутати — члени організації Агафія Сивокінь, Валерій Мазур.

Наші активісти проводять просвітницьку та культурну діяльність не тільки в місті, але й у районі, брали активну участь у виборчій кампанії в березні 1998 р., готуючись до нашого загального свята — ювілею «Просвіти».

Л. РУДЕНКО,
голова організації

ГОТУВАЛИ СВЯТО ДІТИ

Четвертий рік на розі вулиць Київської та Димитрова м. Татарбунари силами ентузіастів громадської організації «Просвіта» проводиться Свято Трійці, з метою відродження народних традицій. У неділю, 7 червня, під вечір після рясного літнього дощу на місці проведення свята почали сходитися сусіди.

Готувати свято почали діти. Вони перші рознесли звістку, що свято таки відбудеться. Організатори вигадували конкурси, пекли плачинди, готували подарунки дітям. Учасники принесли ослони, накриті домотканими килимами, гирі для змагань і свій добрий настрій. Свято почалося з того, що заграв баян Олександра Семеновича Павлова.

Щоразу все більше татарбунарців бере участь у цьому святі. Ось і тепер зібралися близько ста двадцяти чоловік. Людей прийшло не тільки більше, ніж у попередні роки, але й були вони активніші і розкішні, не соромилися брати активну участь у спортивних змаганнях, веселитися від душі.

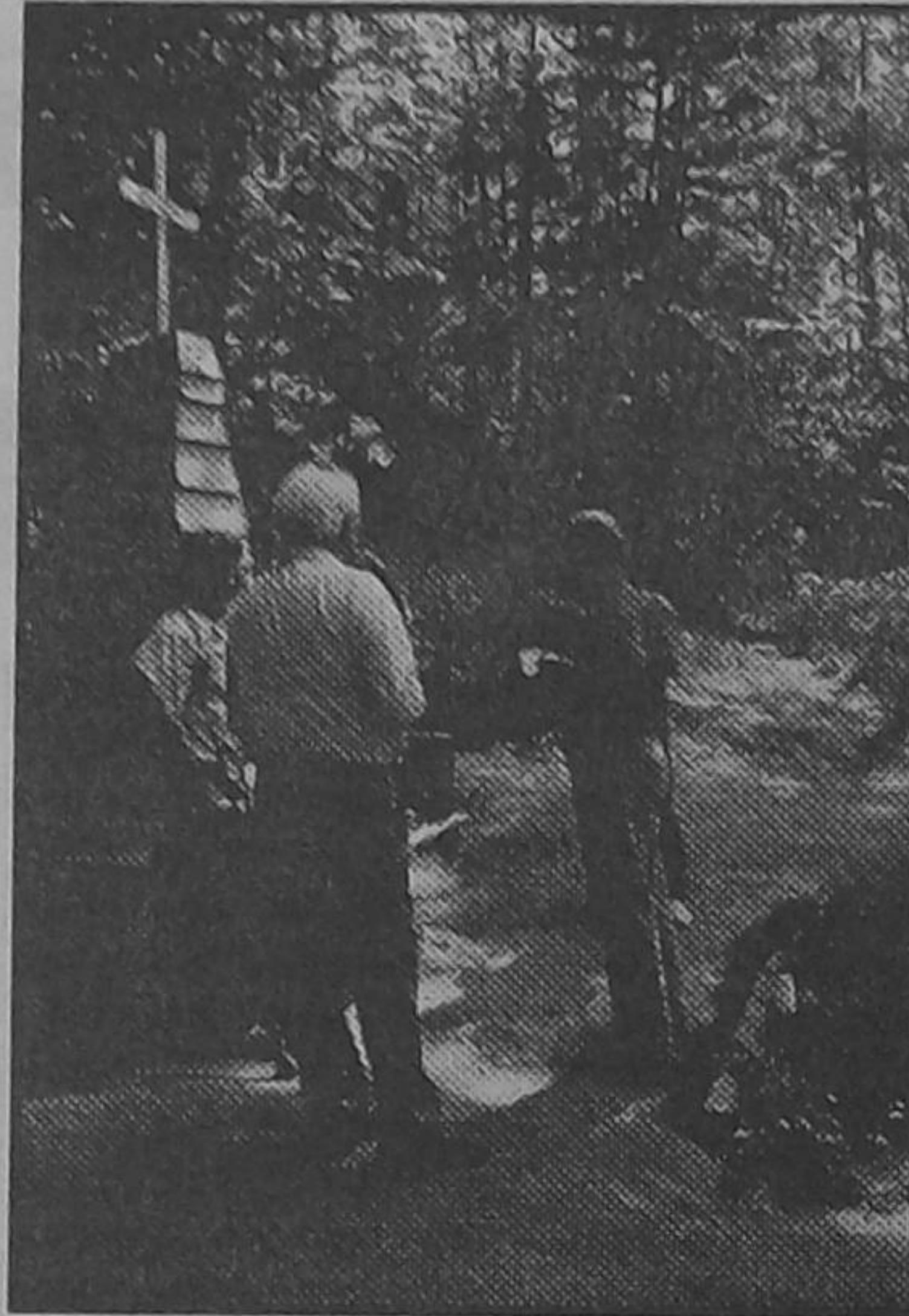
Веселий настрій свята задавали діти. Граф Кречун вивів себе найкращим танцюристом і найсильнішим серед однолітків. Ілля Ботезат із вродженим хистом розповідав смішинки, у свої 11 років, як справжній актор, завзято виступав перед сусідами. Оля Коваленко і Оля Сіда примусили всіх присутніх на святі підтримати виконувані ними українські народні пісні, а 6-річна Діана Мукіненко отримала приз як наймолодша солістка свята. Бандуристки, сестри-блізнятня Ірина та Світлана Рибіни розчудили жіночі старшого віку українськими піснями «Очі сині, сині», «Мамина коса». Рекордсменом серед сусідів з підніття гирі став Олександр Юлинецький — добрий приклад для своїх синів-підлітків.

До піанього вечора лунали сміх, пісні на вулиці, і, що характерно, після свята люди розходилися з просвітлілами обличчями, на підпитку не було жодного.

Відроджується традиції, відроджується душа народу.

На жаль, місцева влада до цього байдужа. Їй більше до серця комуно-партийні «посиделки» і настальтійний плач «о умі, честі і совстві».

Л. КОБУШКІНА

Куліша і Шевченка-державника, твердого самостійника. Схрестилися погляди на постахах Івана Мазепи та Семена Палія, причетних і до Межигір'я...

Святині Межигір'я Тарас Шевченко згадував часто в листах, у творах і навіть у снах... «Бачив у сні Межигорського Спаса, Дзвонкову криницю...» (Щоденник, 30.06.1857 р.)

Один із ініціаторів установлення пам'ятного каменя директор Державного музею визволення Києва Іван Вікован розповідає країнам про козацьке завзяття петрівчан Анатолія Обозного, Миколи Старенського, Петра Сенька, Андрія Сутолова, Віктора Різанова... Два десятки людей своїми руками дотягли й установили цей камінчик — вагою до півтонни, зробили місток через потічок, обшили деревом Дзвонковий струмок, навели ладовокла. Микола Миколаєнко, член «Просвіти», один із рушів цього доброго почину, до своїх фізичних зусиль приклав... кілька

86-річний Григорій Самійленко розповідав про роки навчання у Межигірському керамічному технікумі, про останній напад на Межигір'я 1934 р., коли руйнували церкви динамітом. Тим часом священики УПЦ КП освятили меморіальний камінь, Дзвонкове джерело, окропили присутніх. Отець Богдан виголосив патріотичну проповідь.

До нашого гурту підходить іще один чоловік — Володимир Яцина. Оперативно, за день чи ніч, він викарбував рельєфне зображення Поета й слова: «Встановлено на честь 155-річчя перебування Тараса Шевченка у Межигір'ї».

До нас ще підходять люди, працівники музею, просвітяні... Чується: «Добре було б спорудити неподалік затишну капличку із образом Божої Матері. Відвідувачі могли б поставити свічку. Розжевріти Вогник Пам'яті про видатних людей України, доля яких пов'язана із Межигірським Спасом». А й справді: скількох славетних українців

ПОЧУЙМО ГОМІН ЗОЛОТИЙ ІЗ МЕЖИГІР'Я

Півтора століття тому над частиною Європи грянула хвиля національно-визвольних революцій. Австрійська імперія затріщала...

Трохи раніше, ніби відчуваючи цей дух оновлення, і наче за Божественным Промислом, явився Тарас Шевченко до уярмленої Вітчизни.

Кріпацтво, сирітство, 14 років чужини підсилили його поривання і помисли... Туди, туди! До Дніпра, до степів широких, до прадідів великих — він з ними не одинокий! Отримав відпустку з Академії. 31 травня 1843 р. вже мчався... Додому!..

...Ці думки вихором пронеслися в моєму єкті на велелоді перед Межигірським Спасом червня 1998 р. Кілька слів кажу про це на подвійному святі Трійці та освячені Дзвонкового джерела і пам'ятного каменя-знака про відівдання Тарасом Шевченком Межигір'я пам'ятного 1843 року...

...А 5-6 червня Шевченко разом з ним поет Гребінка та його сестра Людмила-же в Чернігові. Трохи побув у відомих аристократів-патріотів Тарновських, Галаганів. Подався до Києва. Десят 21-22 червня з'явився — громом із ясного неба — до Панька Куліша. Познайомились. Оглянули Києво-Печерську лавру, Софію. Поспілкувалися. Одвели душі... Тарасові — 29, Пантелеїмону — 24. Молодший, та пробує удавати «метра». Таки спробував тримати себе зверхньо, але Тарас тектово відкинув ці намагання амбітного земляка.

Прихопивши із собою знайомого київського художника Олексія Сенчилі-Степановського, 25 червня були вже у Межигір'ї.

...Кому не перехоплювало подих від споглядання однієї з найвизначніших українських святынь! Наші мандрівники це відчули — у цьому куточку ідеально поєднуються чарі мальовничої природи і свідомість про віковий життєтворджувальний вплив праведників монастиря на українську духовність... (Тим часом тут французова фабрика, а монастир — у черговому занепаді...) Добирне товариство багато про що гомоніло тоді вночі на плоті навпроти Межигір'я. Біля вогнища, під неймовірно зоряним небом. За виншуваннями лунали історичні пісні, поставала епопея вікових визвольних змагань. Відбулося зіткнення досить невиразних автономістських поглядів

власних віршів про Межигірський Спас і про нашого Поета. Справа з меморіальним знаком затяглася б на місяць без допомоги сільського голови Катерини Борисенко.

— Зроблено добрий починок для нового відродження Межигір'я, — наголосив після зі столиці, голова Київського краївого об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка Юрій Гнаткевич. І закликав присутніх активніше залучати скарби нашої культури для консолідації української нації.

Бачу, як на тлі розкішного зеленояр'я і промов раз-по-раз пильно і просвітлено вдивляються країни в обриси Поета...

...Тарас Шевченко — згусток національної енергії, кульова духовна блискавка для імперської ночі насилия і гніту... Напередодні його творчого подвигу. Тих 24 поезії геніального циклу «Три літа» — 1843-44-45. Перший твір — «Розріта могила», 21.10.1843, м. Березань. Поет причастився землею батьків. У всій ясноті збагнув стан Вітчизни: Україна — розрита могила! Від таких контрастів у його душі постала головна проблема українства тогодення: «Мусить бути у своїй хаті своя правда, і сила, і воля». Після «Трьох літ» українська державницька ідея розвивається по висхідній. Душителі української свободи це розуміли, тож вірші були опубліковані в імперії лише через 50 із лишком років.

Ця земля пригорнула на козацькому цвинтарі? Ось поруч за високий паркан урядових дач, куди немає ходу 99,99 відсотка громадян України, частенько прокаскують до святого місця авто з московськими номерами...

Богдан Хмельницький і Петро Могила, Іван Мазепа і Семен Палій, Остап Гоголь і Самійло Самусь, Максим Залізняк і Петро Калнишевський, Микола Гоголь і Михайло Максимович, Михайло Бойчук, Олександр Довженко, Павло Тичина — ось праведники Межигірського Спаса, які століттями несли моральне світло України. Можна згадати ще десятки видатних людей, подій, які тільки вряди-годи «працюють» на відродження України. Ставимо проблему: хто зацікавлений у тому, щоб Україна не мала доступу до однієї із найвизначніших своїх святинь?

Та камінь-знак уже є. Як відлуння величного повернення Тараса Шевченка. Можливо, він перший в Україні, і не випадково, що саме в Межигір'ї. Оживает Михайлівський Золотоверхий. На черзі — Успенський собор... Чуємо й нарешті золотий гомін святыни Межигірського Спаса.

Олександр ДРОБАХА
Вишгород — Межигір'я

На світлині: Активісти Вишгородської «Просвіти» біля Дзвонкового джерела

ЧОМУ Ж МОВЧИТЬ МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ?

Українська громадськість Харківщини обурена тим, що в навчальних закладах міста, недержавною мовою. Керівники харківських вузів, яких колись призначали комуністи, інтелігенцію, фахішів-державників. Натомість тут виховують зневажливі, навіть ворожі, ставлення до Української держави, здіймають на глум українську мову і культуру, ворожують історію України.

Більшість викладачів, серед них й історії та культури України, не вважають за потрібне вивчити державну мову.

З чиєї подачі, наприклад, консул України в Ірані орієнтус іранських абітурієнтів, що іноземців-абітурієнтів навчають російською. Тим же, хто вдома вчив українську, залишається дивуватися, чому в Україні нікому не потрібна державна мова, бо всі предмети в навчальних закладах викладають мовою сусідньої держави. Зрозуміло, що в майбутньому переважна більшість цих фахівців орієнтуватиметься на Росію, а не на нашу державу, яка на іхню підготовку витрачає багато часу.

У Харкові з подачі управління міської освіти (завідувач Вадим Аронович Ландесман) міська влада під приводом браку коштів «ліквідує» малочисельні українські дошкільні заклади, наприклад приватна гімназія «Очаг». Коштом міста процвітає єврейська викладач англійською, фахівці є, а державною — нема.

Своє слово повинно наречти сказати і Міністерство освіти України. Було б справедливо звільнити одного-двох ректорів з формулюванням «за неповагу до Української держави».

Анатолій КІНДРАТЕНКО,
голова Харківської «Просвіти»

ЯК ЦЕ БУЛО НЕДАВНО, ЯК ЦЕ БУЛО ДАВНО...

1989 рік покликав нас, випускників Бродівського педучилища, що на Львівщині, на зустріч із юністю та майже з дитинством — повоєнним, напівгодинним, у більшості своїй сільським, а для багатьох — сирітським. Адже вступали ми до училища після закінчення тодішніх семирічок у 1954 р. Вступали чотирнадцяти-п'ятнадцять-тирічними...

І ось символ (а деято уже й без сивини), поважні, окремі — аж надто, досвідчені, ми, несучи на вишиному рушнику спечений власноруч український коровай, вступаємо до актової зали, переповненої студентами педучилища, випускниками різних літ. Оплески, зацікавлені погляди, навіть слізози, а в декого із сучасних студентів лукаві усмішки: невже і ми колись станемо такими? Станете, наши молоді колеги, наша надія, наша зміна! Тільки крацими, ерудованішими та розкішими, адже ви — громадяні вільної, незалежної своєї держави. Ви говорите своїм учням і батькам іхнім правду, навчатимете їх рідної мови та історії, рідних, національних ремесел.

Адже якщо ми постаріли (хоч, насправді, це тільки зовні), то педучилище, яке ми в 1958 р. закінчили, помолоділо. Навіть ця зала, де замість портретів членів політbüro тепер вишиї студентськими руками рушники. Й аудиторії — не обшарпані, з дoreволюційними партами, а ідеальної чистоти, естетично оформлені. Однак найбільше вразили кабінети української мови та літератури, історії України, інформатики, майстерні для роботи з тканиною, деревом, керамікою, «музичальні» класи.

Але повернімося до зали. Неначе 40 років тому, звучить «Незабутній вальс» у виконанні Н. Лотоцької та В. Біленка. Згадалось, і голоси ще звучать... А це на сцену виходить орденоносець — заслужений учителі Новороздільської школи М. Біленко (Дяківська) і читає власні вірші. У такого вчителя і діти-вихованці розумітимуть і любитимуть поезію, літературу. Як вихор увірвався на сцену танцювальний колектив, на жаль, це не «наші» (вагова категорія уже інша), але чарують око костюми, а що вже «па» і «колінця» — у виконанні теперішніх студентів.

Насолодившись естетично, смачно поїдавши стравами, які готовували господарі («які меди тут подавали!»), ми пішли блукати територією, відвідуючи гуртожиток, згадані вже аудиторії та майстерні.

Вражас обладнання, насиченість приладами, чистота кожного приміщення, виставка виробів з кераміки, дерева, вишивки. І зовсім здивував ткацький верстат, на якому дівчатка тчуть килими, накидки.

Хто ж цей доброворець, чи пак, спонсор, на чиї гроши закуплено обладнання, укомплектовано бібліотеку, відремонтовано та збудовано нові приміщення?

У відповідь доброчільний інтелігентний директор педучилища Іван Андрійович Парасюк, щиро посміхаючись, сказав: «Немає в нас коштів, що падали б з неба. Зате є «коштовності» неоціненні — колектив викладачів і студентів, які дуже люблять рідні стіни, стараються зробити їх ошатними, теплими та красивими. Усе зроблено власними руками — від шаф у гуртожитку до килимків. Наші випускники — майбутні вчителі молодих класів, ті, з ким дитина спілкуватиметься з перших кроків у школі. Тому набуті тут знання і особливо навички, уміння творити красу та зтишок, передаватимуться дітям у найсприятливішому для засвоєння віці».

Іван Андрійович — педагог від Бога. Любить людей, свою справу, має чудову здатність — створити колектив однодумців, працьовитих людей найрізноманітніших інтересів. Плані в директора та його колективу далекосяжні. Вони мріють про перетворення педучилища в заклад вищої акредитації — у коледж. Ми переконані, педагогічний коледж у Бродах буде, для цього тут є колективний досвід і розум, створено усі умови.

Щастя Вам, директоре, рідне училище, у здійсненні цих намірів!

Від імені випускників 1958 р. —
Мирослава ШАХ,
професор Одеського
державного університету,
Лідія ДОБКО,
заслужений учител, м. Львів

«МАТЕРИНКА» МУСИТЬ ЖИТИ

«Материнка» — це буквар відомого українського письменника Дмитра Чередищенка, який підготував і видав уже не один підручник. Розрахований він на учнів для першого класу чотирирічної та трирічної школи, допущений Міністерством освіти України як пробний підручник. До його творення долучилися художник Зінайдіа Васіна, літературний редактор Андрій Лівень, головний художник видавництва «Освіта» Володимир Лопарєв, техредактор Галина Саливон, коректор Валентина Пуха.

Підручник складається з трьох частин: добукварної, букварної, післябукварної і побудованої на народознавчому принципі.

Автор знайшов міжнародну фінансову підтримку на його видання.

Мабуть, уперше в букваристиці тут дотримано майже рівне співвідношення між букварною і післябукварною частиною (80 = 76 с.). Лексичний склад букварної частини — 1199 слів, в усьому посібнику 61 власне ім'я людей.

Автор знайомить дітей із горами України: Карпатами (найвища г. Говерла) і святими для кожного українця — Тарасовою горою (Чернеча) в Каневі, Володимирською горою в Києві, де стоїть пам'ятник князеві Володимиру, княжою горою у Львові, на якій колись князь Данило Галицький збудував замок (г. Високий Замок). А далі — степ, наші ріки: Дніпро, Десна, Трубіж, Псел, Ворскла, Оріль, Самара, Конка, Прип'ять, Тетерів, Ірпінь, Рось, Тясмин, Інгулець, Інгуль, Південний Буг, Дністер, Прut, Дунай; міста — Київ, Львів, Харків, Полтава, Ужгород, Запоріжжя, Луганськ; озера — Світязь, Синевир; усього ж озер, як наголошує автор, маємо тисячу двадцять...

Лісі Волині, Полісся, Карпат і в степах між Інгулом та Інгулем — Чорний; замки — в Луцьку, Хотині, Кам'янці-Подільському, Хусті, Острозі, Меджибожі, Чуфут-Кале (Крим)...

Поля без назви. «А скільки волі в цьому полі!»

Ше далі — вірання українців: лемків, бойків, гуцулів, слобожан, поліщуків, полтавців, подолян, закарпатців, волинян, буковинців...

Д. Чередищенко зумів зорієнтувати дітей (та й учителів), щоб побачити й оцінити самих себе, українців.

Проте первісне ознайомлення з букварем викликало обережність в учителів, коли подавалися слова, у яких були звуки, що вивчалися через кілька днів.

Учителі СШ № 298 Г. Пінчук, Г. Краснов, Г. Новікова творчо підійшли до розв'язання цієї проблеми: більш підготовлені класи разом із традиційним букварем паралельно вивчали «Материнку», під час індивідуальної роботи — теж.

Використовувався цей підручник і в переходний період від Букваря до «Читанки».

А який тут багатий матеріал для народознавства! Широко використовують його відомі в Україні вчителі: О. Митник — учител-методист, кандидат психологічних наук, І. Бліндарук — заступник директора школи-дитсадка «Ластівка» (Мінський район м. Києва).

Учителі вищої категорії СШ № 298 Т. Новікова на уроках каліграфії брали прислів'я і приказки з «Материнки»:

1. Тобі казка, мені бублик в'язка.
2. Своя хата — своя правда.
3. До свого роду — чох через воду.
4. Козацькому роду нема переводу.
5. Степ та воля — козацька доля.

І так: 29 за рахунком!..

Учителька Н. Любарська у підготовчій до школи групі використовувала загадки:

1. Рогатий, а не бик. (Молодик.)
2. Зимою — як літом,
- літом — як зимою. (Сосна, ялина.)
3. Бігли пси, позадирали носи. (Сани, лижі, ковзани.)

4. Стоять коні на припоні, не п'ють, не їдять, завжди повні стоять. (Гарбузи, кавуни.)

5. Біг кінь білобокий через Дунай глибокий, як упав, заіржав, і весь світ задрижав. (Грім.)

І так — 21 загадка!

Учителі школи № 298 широко використовують народні прикмети на уроках природознавства, народознавства (Л. Іванова, Н. Валюшко):

1. Багато снігу — багато хліба.
2. Перший великий сніг випадає вночі.
3. Сонце заходить за хмару — на дощ.
4. Ластівки високо літають — на ясну погоду.
5. Як вранці велика роса, то буде гарна погода...

І так — 15 прикмет!..

Мовленнєва діяльність у навчальній роботі з першокласниками включає й удосконалення звуковим, збагачення, уточнення й активізацію словникового запасу, формування граматичного ладу мовлення, зачування напам'ять невеличкіх віршів, пісеньок, прислів'їв і приказок, скормовок, формування діалогічного та монологічного мовлення.

Такі можливості має буквар «Материнка». Збагачення, уточнення й активізація словника, удосконалення граматичного ладу — одна із основних вимог програми, поряд із розвитком зв'язаного мовлення.

Збагачувати словник дитини словами-назвами предметів, їхніх якостей, дій, учити розпізнавати смислові відтінки слів, означати змінами з найуживанішими випадками багатозначності, омонімами, вчити добрати слова, близькі й протилежні за значенням, помічати в тексті художні засоби зображення і використовувати їх у власному мовленні — все це дає змогу успішно робити «Материнку».

З метою збагачення досвіду школярів з народознавства уміщені малюнки, орнаменти писанок із усіх регіонів України.

З допомогою предметних малюнків діти ознайомлюються з омонімами. Просторові уявлення теж формуються з допомогою малюнків.

Не обійтися письменник і елементів етики, виховання гуманного ставлення до оточуючих, рідних.

Завершується це видання словничком забутих або незнаних нами слів: бурштин, гердан, галиган, гонта, гринджоли, джура, дзигарик, драголюб, непінь, смаргад, цямріна, челядь, гландра, швагер, Петрун, хорс.

Із 1199 слів лексичного складу у букварі «Материнка» подано 675 іменників, 107-прикметників, 207-дієслів, інших — 210, у тому числі в букварній частині 45 власних імен людей.

Звичайно, можна знайти тут і деякі огрихи, але при перевиданні їх легко усунути. «Материнку» треба зберегти, додати до методичного апарату схеми для звукобуквеного аналізу. У цього посібника великий шанс бути чудовим букварем України. І час для перевидання давно настав.

Микола ПАРФЬОНОВ,
заслужений учител України

Mаже п'ять днів на сонячній кримській землі не відхиали дзвінкі дитячі пісні, наповнюючи радісними мелодіями не лише Євпаторію, але й усієї Південь України. Цього разу дітей з різних сіл і міст України та близького зарубіжжя скликали до дружнього гурту Перший Міжнародний фестиваль мистецтв «Ми діти твої, Україно!». Понад двісті учасників цього незвичайного свята представляли діти з Західної України, Полісся, Слобожанщини, Правобережної і Лівобережної України, Криму, з міст Луцька, Києва, Москви, Донецька, Дніпропетровська, Сімферополя, Алушти, Полтави, Мелітополя, Харцизька, Орла, Харкова, Челябінська. Це був по-справжньому щасливий тиждень сучасного мистецького свята юних талантів.

Євпаторію було обрано не випадково, адже це відомий у світі континент дитячих санаторіїв, де щороку оздоровлюються мільйони маленьких громадян нашої Вітчизни. І якщо Євпаторію знали досі саме такою, то тепер її називають ще й столицею дитячої пісні.

Але перш ніж розповісти про фестиваль, хочу згадати добрым словом засновників цього свята мистецтв: Володимира Шкляра, директора фестивалю (він же й директор Євпаторійської дитячої школи мистецтв), а також Олександра Катерушу (Всекримське об'єднання Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка), голову Євпаторійського осередку «Просвіти».

На плечі цих двох неспокійних людей випала найтяжча ноша, адже треба було організувати цілий комплекс заходів: створити оргкомітет фестивалю, дирекцію та журі, що найскладніше в наш час, віднайти спонсорів свята, присвяченого Дню Конституції України та Дню молоді. Окрім усього, потрібно було окреслити програму фестивалю, в рамках якого запланували провести конкурс юних митців з цілої низки номінацій, розіслати запрошення в дитячі мистецькі центри, прийняти і розмістити дітей, створити творчі умови для репетицій і проведення змагань.

Хочеться висловити вдячність усім тим, хто допоміг провести дитячий фестиваль: Євпаторійські школи мистецтв, управлінню житлово-комунального господарства Євпаторійського міськвиконкому, заводові пиво-безалкогольних напоях, міській друкарні, Асоціації скутів Криму, Кримському ресурсному профспілку промисловців і підприємців, Севастопольській філії Акціонерного поштово-пенсійного банку «Авал», міському відділенню акціонерного банку «Україна», Євпаторійській філії комерційного банку «Приватбанк» та багатьом іншим, а також інформаційним спонсорам фестивалю.

П'ять днів у місті стали аренами запальніх творчих змагань юних митців у найрізноманітніших номінаціях, починаючи від солістів-інструменталістів, хореографічних ансамблів, співаків, юних декламаторів, поетів, ансамблів, хорів, юних піаністів, колективів естрадно-спортивного танцю і закінчуєчи змаганням скутів Криму. Фестиваль засвідчив, що молоді хвіляли таланти незалежної України та численних представників сусідніх країн спіннула високого мистецького рівня і буде спроможна незабаром конкурувати з визначними виконавцями.

У Євпаторійському парку відпочинку ім. Фрунзе на заключному гала-концерті понад два години не відхиали бурхливі оплески, адже кожний переможець, кожний колектив полонив слухачів, яких ледь уміщав концертний зал. Усіх зачарував ансамбль юних віртуозів-скрипалів із міста Харцизька, що на Донеччині, гра і спів бандуристки з Луцька Ірини Рудник, гра юних піаністів Богдана Герети з Євпаторії, Олександра Морерата та Евгенія Орманджі з Мелітополя. А лауреат першої премії Катерина Куликова з Євпаторійської школи мистецтв своїм високим професіоналізмом буквально приголомшила глядацький зал.

Слідом за піаністами своє мистецтво представили ансамблі «Лада» та вокальний ансамблі «Острівок» з Євпаторії. Вони зуміли зірвати шквал аплодисментів: перший ансамбл -- за вогністі ритми і екзотику, другий -- за теплоту і ліризм звучання, витончену злагодженість і ніжність.

Якщо Іван Домрачов (Євпаторія) по-лонив слухачів грою на балалайці, то Олександра Привалова і Владислав Нечипорук із Харкова зачарували поєднанням мелодій ніжного звучання піаніса та бандури. На зміну однім мелодіям одразу линули акорди дуету скрипалів Наталки

ЄВПАТОРІЯ -- СТОЛИЦЯ ДИТЯЧОЇ ПІСНІ

Виноградової та Ганни Конопльової з Харцизька ритмами запального «Жарту-сувеніру», а за ними експресивний танець вихованці школи-театру із Оліші, в якому по-новому оживала «Лісова пісня» Лесі Українки. Рух, пластика, витонченість ліній цього юного колективу з Полтавщини гаряче схвилювали серця глядачів.

Неповторно звучала скрипка в руках скрипальки з Харцизька Вероніки Черняк.

Певен, що концертний зал, мабуть, уперше так глибоко переживав радість юних митців. Кожний виступ супроводжували щирі оплески і вигуки «браво!».

Варто відзначити, що особливо високий виконавський рівень показали юні скрипалі з міста Харцизька.

Глибокий ліризм, народність, спробу сягнути у глибину пісенної долі цілих віков продемонстрував вокальний колектив із Києва «Квітень».

Обрядові пісні сконденсували в собі глибочину духовної культури наших пращурів, підкреслюючи і вивершуючи в собі наші прагнення, смуток, устремлення. Час не владний був замути джерела української обрядової пісні. Вона повернула нас «Яриловими святками» в минулі,

але домінантою бриніло в мелодіях майбутнє. Та ось на тлі ще нев чахлої мелодії «На Івана, на Купала» звучать ліричні вірши молодого кримського поета Романа Гірфанова: посвята «Матері» і «Вибір». Поет закликає осмислювати в житті кожний свій крок, кожний рух, щоб потім не було боляче за намарне прожиті роки.

Особливе враження справив сімферопольський ансамбль «Задоренка». Ритми, пластика, динаміка були відчутними в кожному танці.

Із великим успіхом виступив на святі мистецтв колектив кримських скутів під орудою подружжя Олени та Анатоля Семенкових. Це їм подарували коштовну вазу за майстерність перевтілення і пластичність танців.

Життєдійним джерелом ключувала кримсько-татарська пісня «Світанкова зоря», в якій вчувалися печаль і радість та велике людське сподівання знайти щастя на рідній землі. Юні співачки Ірині Кустовській вдалося передати найпотомніші почуття цілого народу.

Не встигли відбриніти акорди і ритми естрадно-спортивного танцю колективу «Фіеста» з міста Орел, як їх змінила чарівна

мелодія Шарля Азнавура «Світло любові» у виконанні юної співачки з Челябінська Валентини Юрченко. Тембр голосу, манера подачі музичної фрази засвідчували про неабияку вокальну школу. Саме це і принесло їй заслужений успіх і звання лауреата фестивалю. Високохудожній ансамбль танцю Євпаторійської школи мистецтв представив свій кращий номер «Полька-Анну» Штрауса, показавши витончену майстерність. Євпаторійська школа мистецтв у всіх номінаціях виявила високий клас і тому здобула чи не найбільшу кількість призових місць.

Присутність на фестивалі хору Української Православної Церкви Святі-Ільїнського храму міста Києва справила особливе враження. Хор, виконав найкращі і найпотайніші пісні небес, став справжньою окрасою фестивалю.

Юні митці привітали теплим словом керівники Всеукраїнського об'єднання твориства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, заступник міністра культури Автономної Республіки Крим Леонід Білій, старший викладач диригентського факультету Київського університету культури та мистецтв, заступник голови журі Олег Мамченко.

У завершальний день великого мистецького свята учасники фестивалю не прощаються, а ствердо виголошували: до побачення на Другому Міжнародному фестивалі, який відбудеться наступного року в столиці дитячої пісні -- місті Євпаторії.

Теплими і зворушливими були слова привітальної телеграми голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, народного депутата України Павла Мовчана. Вони ще раз підкреслили значущість цього величного свята з велемовною назвою «Ми діти твої, Україно!».

Григорій БУЛАХ,
голова журі, народний артист України,
член Центрального правління
ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка

Євпаторія – Київ
29 червня 1998 р.

«СПРАВЖНІЙ УЧИТЕЛЬ -- ЗАВЖДИ ПОЕТ»

Ці слова з педагогічного кредита учителя ліцею «Голосіївський», класової Арини Дмитрівни Стратілат, що пролунали на міському конкурсі «Учитель року-98», не лише узагальнюють один із професійних принципів, а, можливо, й найточніше характеризують самого педагога. Бо, як неможливо написати хвилюючі рядки з холодним і байдужим серцем, так і неможливо з червствою душою знайти контакт із дітьми. І, судячи з того, як спілкується вчителька з дітьми, Ірина Дмитрівна -- справжній поет від педагогіки. Кожний її урок -- маленька поема: хвилююча за емоційним станом і напруженна за обсягом навчального матеріалу. Адже головна мета кожного уроку -- навчити. Тому вона ніколи не забуває, що слово «вчити» і «учитель» -- одного кореня.

П'ятнадцятирічний досвід роботи в школі допоміг учителеві-новатору розробити власну методичну систему розвитку усного і писемного мовлення для молодших класів. Грунтуючись на розумінні сучасних завдань, поставлених перед початковою школою, виходячи з тієї мовної ситуації, яка склалась у місті, Ірина Дмитрівна підбирає відповідний матеріал, який би формував мовленнєві навички разом із розвитком творчих здібностей.

Набутий педагогічний доробок був високо оцінений не лише в ліцеї «Голосіївський», але й у районі. Тож не випадково при обговоренні майбутніх учасників конкурсу «Учитель року-98» кандидатура І. Д. Стратілат була схва-

лена одностайно. І вона виправдала виллену її довіру. У нелегкому випробуванні, в якому взяли участь країці педагоги Києва, посіла почесне друге місце.

Дмитрівну з успіхом і бажаємо подальшого творчого злету.

Прес-служба ліцею «Голосіївський»

На світлині: Ірина Дмитрівна Стратілат зі своїми вихованцями

«ПРАЗЬКА ВЕСНА» ЯК ПРОЛОГ НОВІТНОЇ ВЕСНИ НАРОДІВ

До тридцятиліття подій у Чехословаччині

На початку 1968 р. в Празі відбувся черговий пленум ЦК компартії колишньої Чехословаччини, який усунув промосковського диктатора Новотного і привів до влади комуніста-реформатора Олександра Дубчека, який бачив Чехословаччину не придатком радянської імперії, а самостійною, розвиненою країною Європи. Скоріні реформи Дубчека, особливо ж пошук взаєморозуміння з Федеративною Німеччиною та Австрією, викликали в Москви переляк, а серед народу піднесення. До Праги занаділися гости із Москви, які просили, радили, погрожували непокірному чеському товарищеві. А коли стало зрозуміло, що Дубчек не здається, до кордонів суверенної Чехословаччини почали стягувати танкові з'єднання. За рішенням Політбюро ЦК КПРС, 21 серпня 1968 р. почалося вторгнення за всіма правами воєнної науки. Радянські війська вдруге в історії ХХ ст. увійшли до Праги. В 1945 р. вони виганяли фашистів, а в 1968-му — «неправильних» комуністів. Дубчека було заарештовано і вивезено до Москви, в Чехословаччині почалися арешти. В цій «деликатній» роботі чеським товарищам допомагали їхні старші брати з КДБ. Багато хто з них мав досвід боротьби з народом України в 40–50 рр. Я особисто знаю такого кадебіста — Леоніда Халдеєва, який отримав орден за ліквідацію студентсько-

го підпіля у Празі у вересні 1968 р. Події «Празької весни» знайшли широкий відгук серед населення колишнього Радянського Союзу і серед інтелігенції та студентства. Вони побачили в чехословакських подіях промінь надії на національне визволення, відверто висловлювали протест проти агресії. Серед них — громадяни України, які потерпіли за свободу чеського та словацького народів: Володимир Краглик, Василь Гавриленко, Микола Бондар, Володимир Тупчій, Михайло Якубівський, Михайло Левцов та інші.

Володимир Краглик написав листа Олександру Дубчеку, в якому привів його з обранням на посаду і побажав Чехословаччиніскоріше відійти від московської імперії. Дубчек відповів йому через газету «Руде право». Краглика взяли вдома дільничний міліціонер, четири санітарі та лікар із лікарні ім. Павлова.

Василь Гавриленко написав і розповсюдив поему «Вставай, страна огромная!», в якій у сатиричній формі закликав до боротьби з ворогами вільної Чехословаччини. У наслідку — Дніпропетровська спецпіщуха.

Микола Бондар працював в Ужгородському університеті на кафедрі філософії і проводив агітацію серед студентів та викладачів проти радянської агресії. Його заарештували в Києві на Хрестовиці.

Володимир Тупчій був студентом Луцького педінституту. Виготовляв і розповсюджував відозви проти агресії. За це отримав 4 роки мордовських концтаборів.

Михайло Якубівський був учнем 8-го класу середньої школи села Вербівки на Ківшині. За виступи проти агресії його примусово відправили до психіатричної лікарні в с. Глеваха.

Михайло Левцов, черкаський журналіст, зробив спробу відгукнутись на події в Чехословаччині правдивою статтею. Результат — 5 років концтаборів.

Я тоді був студентом Київського педагогічного інституту. Виступив перед однокурсниками. Мене заарештували прямо на лекції з політекономії.

Ми дожили до того часу, коли людство поволі звільнюється від комуністичної залежності. Сьогодні народ України має зробити остаточний вибір між інтернаціональним комуністичним кібуцем із зазіханнями на світове панування та національним шляхом розвитку, спрямованим на підвищення рівня соціально-економічного розвитку держави, на добросусідське ділове співробітництво з країнами світової співдружності. Нам потрібна саме така Україна, і ми будемо за неї боротись.

Андрій ЧОРНУХА,
голова Київського краївого
Товариства політичних в'язнів
і репресованих

МИНУЛОМУ НЕМА ВОРОТЯ

Вийшов у світ збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Злочин без кари» (3–4 листопада 1997 р.). К., 1998.
Інформаційний центр «Стілос», 260 с., наклад 500 прим.

Конференція, присвячена сумній пам'яті великого терору 1937 р., відбулась у колонному залі Київської міської державної адміністрації. За фінансову підтримку цієї владної структури матеріали конференції оприлюднені видавництвом «Стілос»; велику редакційну та організаційну роботу щодо підготовки книжки до видання здійснила редакція у складі А. Кондрацького, С. Кудрі, К. Малєєва, М. Роженка, Ю. Хорунжого, М. Щербака.

Це унікальне видання містить близько 50 статей і є полум'яним закликом протесту проти обивательської байдужості до жертв, складених нашим народом на шляху формування правової незалежності демократичної держави, закликом до справедливого суду над організаторами і виконавцями нечесуваного в історії людства злочину. Адже за міжнародним правом злочини проти людства та людяності не мають терміну давності. На жаль, злочинці ще ходять на волі.

Книжку відкриває скрібтоний список розстрілін (на відзначення 20-х роковин «Жовтневої революції») політ'язнів у Медвежогорську — країні синів українського народу — науковців, філософів, викладачів, письменників.

У першому розділі «Доповіді» подано аргументовані архівними даними наукові результати, які зробили дослідники історії страшного злочину органів НКВС проти українського та інших народів колишнього СРСР, а також список закотованіх у Києві поляків (блізько 80 осіб).

Не можна без здригнення читати у другому розділі спомини живих свідків витончено

підліх, звірячих дій співробітників НКВС, спрямованих на пошук приводу для масового знищенння мислячих українців. Серед них, хто чинив опір свавіллю брутальних слідчих і тюремних наглядачів, зустрічаються й відомі особистості. Герой Радянського Союзу, генерал О. Горбатов (автор знаменитої книги «Годи войны»), якому під час допитів розчавлювали дверими пальці, основоположник ракетобудування С. Корольов, президент Української визвольної ради К. Осьмак та інші українці, які йшли на героїчну смерть, але не зраджували української ідеї.

Третій розділ містить повідомлення, привітання та листи від окремих осіб, громадських організацій, зокрема від Союзу церков Євангельської віри, та рекомендації Всеукраїнської наукової конференції «Злочин без кари». Зазначено, що у Вашингтоні буде збудовано пам'ятник жертвам комунізму. Як відомо, за 80 років у світі загинуло понад 100 млн. осіб. Оскільки комунізм ширився з Москви, потрібно, щоб Москва вибачилася перед усім світом. Це стало б громадським визнанням злочину і першим неформальним кроком до розбудови справді відкритого, громадянського суспільства, до суспільної злагоди.

На конференції було висвітлено чимало складних і суперечливих питань, які до останнього часу замовчувались або фальсифікувались. Це сприятиме створенню концептуальної, фотографічної та джерельно-інформативної бази для наступних історико-наукових досліджень.

На жаль, видання серії книжок «Реабілітовані історію» (згідно з прийнятою

7 років тому постановою Кабінету Міністрів України) за низкою непрincipівих причин на невизначеній час затримується. Проект нової редакції Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» з 1994 р. у Верховній Раді так і не розглянуто. А в столиці України кілька десятків вулиць дотепер назовані іменами комуністичних лідерів, причетних до терору 1937–1938 рр.

Численні звертання громадських організацій, нагадування про відшкодування збитків, завдані терором, призводять лише до формальних відписок номенклатурних осіб різних рангів.

Коли я закінчив читати цю незвичайну книжку, мене охопив не тільки жах за наше минуле, але й відчуття тривоги за наше майбутнє. Сьогодні в Україні чимало колишніх партійних функціонерів переварбувались у «демократів» і обіймають номенклатурні посади в Уряді, Верховній Раді та інших владних структурах. Сумнівно, щоб вони заповзлися будувати суспільство громадянської злагоди, в якому не було б місця повторенню трагічного минулого.

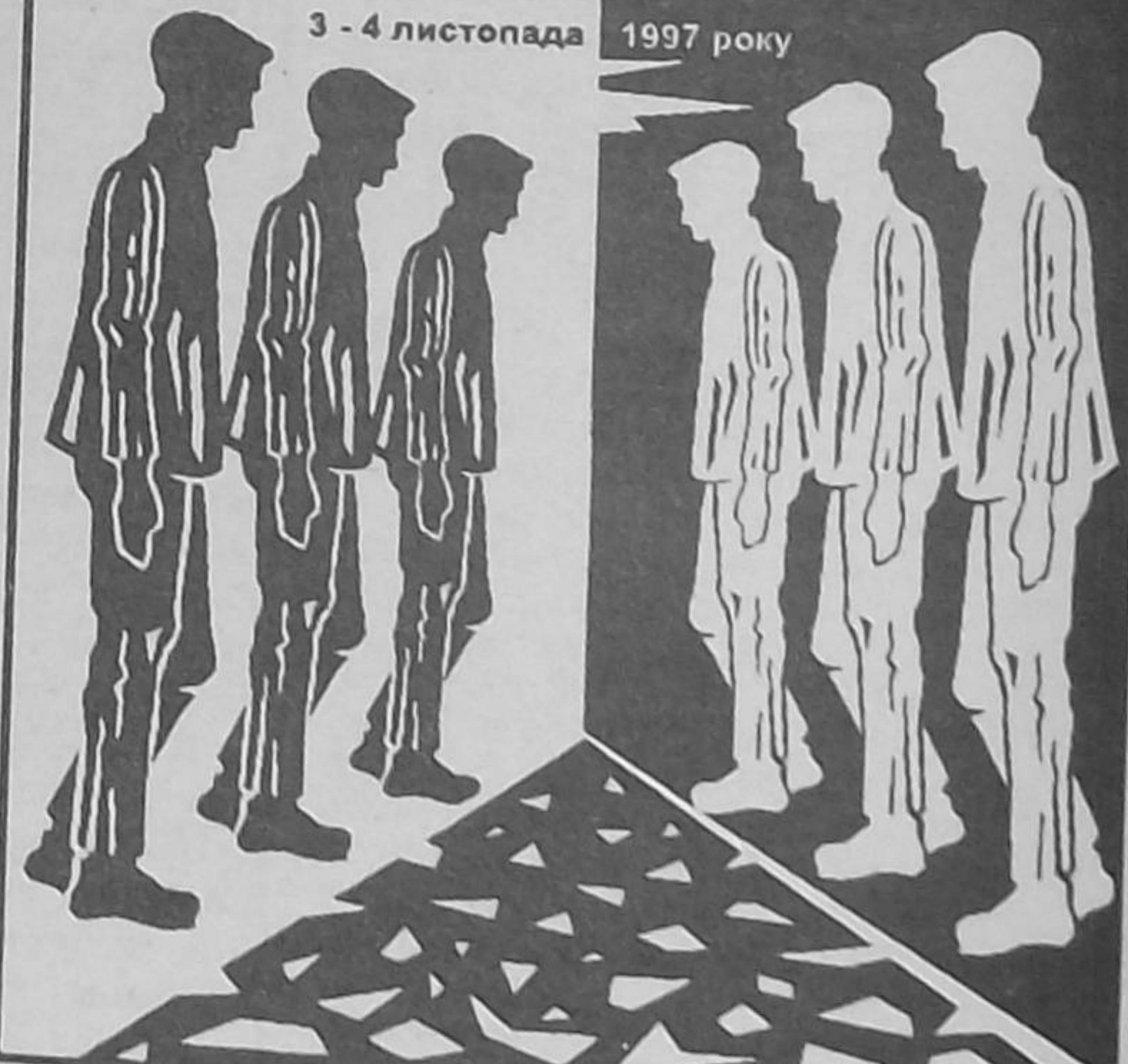
Хочеться закінчити цю коротку рецензію словами відомого журналіста, борця проти

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СУМНОЇ ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ

1937

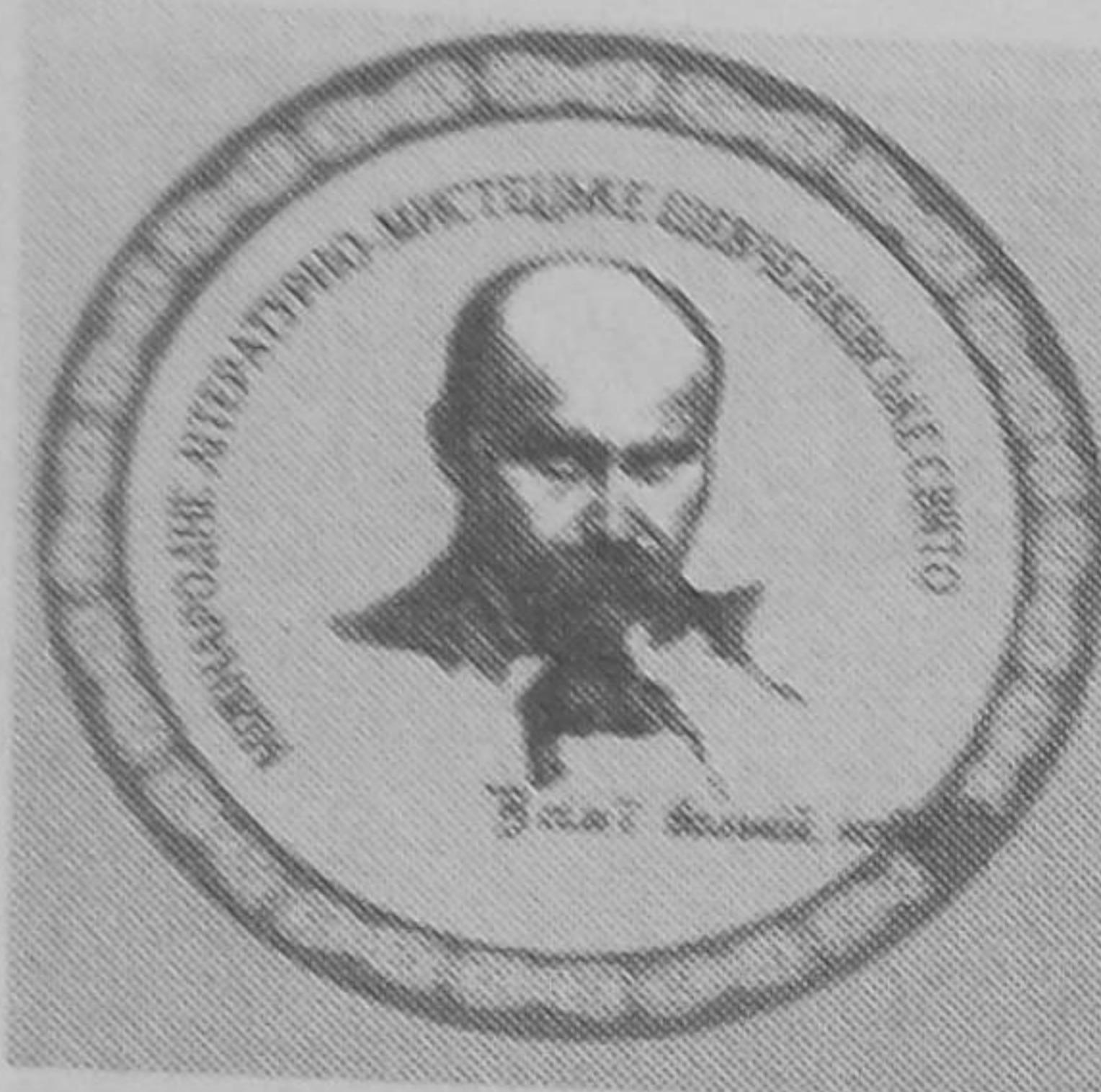
«ЗЛОЧИН
БЕЗ
КАРИ»

3–4 листопада 1997 року

тоталітаризму Юліуса Фучика: «Люди, будьте пильними!». Не вірте тим, хто на крові і горі народному будував «світле майбутнє» — для себе, своїх нащадків. Прочитав цю книжку повинен кожний, хто вважає себе громадянином України, тож слід перевідти її більшим тиражем.

Левко ХОМЕНКО,
колишній політ'язень ГУЛАГУ

УСІМА СТЕЖКАМИ ДО ТАРАСА

«Лугарі». Публіцистика. Вірші. -- Луганськ, Світиця. -- 1998

Пишучий відгук на щойно видану книжку, перебуваючи в повні приємних вражень від Міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім' вольний, новий», що 21-25 травня відбулося на Луганщині. Як відомо, область належить до особливо зросійщених регіонів України. Нічого гріха тайти: я теж думав, що ця його особливість, та ще в умовах загострених економічних негараздів, коли місцеві шахтарі, місцями не одержуючи законної зарплати, змушені страйкувати, -- серйозно затямарити прихід Великого Кобзаря на цю степову землю.

Але свято успішно здійснилося. Нас, представників усіх областей України, а також гостей із Росії, Білорусі, Вірменії, країн Прибалтики, з Канади, Австралії, Словаччини, Болгарії та інших держав (загалом понад 80 осіб -- письменників, художників) вразила сердечна цікірство численних зустрічей з незнищеним українським словом, народною піснею, традиційним для нашої гостинності хлібом-сілью... і так було не тільки в самому Луганську, але й у 16-ти районах області, куди розійшлися учасники форума.

Земля Луганська вже назвою свою засвідчує причетність до Великого Лугу Запорозької Січі. Вона зберігає сліди героїчної історії України, починаючи від подій, виповіданих вікопомним «Словом о полку Ігоревім». Тут проходив стежками Григорій Сковорода. На цій землі народився творець «Толкового словаря живого великорусского языка» Володимир Іванович Даляр, прозваний «Козаком Луганським», що підтримував дружні стосунки з Т. Шевченком і М. Гоголем, шанував українську словесність. Сюди прийшов працювати народним учителем приватної недільної школи для сільських дітей, заснованої видатним українським педагогом Христиною Алчевською, письменником, громадським діячем, публіцистом, мовознавцем Борисом Грінченком, який подарував своєму народові чудовий «Словаря української мови».

На весь світ прославили цей край видатні «Лугарі»-письменники, лауреати Державної премії ім. Т. Шевченка Володимир Сосюра, Микола Руденко, Іван та Надія Світличні, Григорій Тютюнник, Василь Голобородько, Іван Дзюба, російський прозаїк-шахтар героїчної долі Владислав Титов.

Творчість шести з них стала предметом дослідження письменника, кандидата педагогічних наук, доцента, виконуючого обов'язки завідувача кафедри української літератури Луганського державного педагогічного інституту ім. Т. Шевченка Олексія Неживого, що й склала перший розділ рецензованих книжок -- «Освячені Шевченковим ім'ям».

Автор цікавих аналітичних статей-есеїв передусім звертає увагу читача на твори, позначені безкомпромісною правою. Так, при характеристиці творчого шляху В. Сосюри дослідник підкреслює глибокий ліризм його поезій, за яку митець потерпав від офіційної літературної критики, що в 30-ті рр. звинувачувала «ніжного українського лірика в «есенізмі», а в 1951 р. зазнав глобальних ударів від критиків-сталіністів за свій вірш «Любити Україну».

«Живописцем правди» називав Григорія Тютюнника незабутній Олесь Гончар. Добре, що в середній школі № 12 міста Антрацита створено літературний музей письменника: там зираються люди, які його знали. Це те заповітне місце, де можна давати учням «Тютюнникові уроки», розкривати молодому поколінню

лінню «Лугарів» самобутні особливості правдомовного «живопису» майстра.

Скільки нового, досі незнаного відкрили б луганчанам і «Сосюринські читання» чи, скажімо, «уроки» Миколи Руденка, Івана Світличного -- наших перших правозахисників, людей трагічної долі, мужніх борців за незалежність України.

В один із днів Шевченківського свята мені випало бути присутнім на відкритті меморіальної дошки, встановленої на стіні будинку села Половинки Старобільського району, в якому народився і зростав Іван Світличний, як, до речі, і його рідна сестра, ідейна сподвижниця Надія.

В есеї Олексія Неживого читаємо: «Ім'я Надії Олексіївни Світличної ще із середини 60-х назавжди поєдналося з когоюто славних постатей України. І, що належить, з братом -- Іваном Світличним... Болісно переживала Н. Світлична перший арешт брата в 1965 році. Відтоді життя її проходило під «недремним» оком прислужників влади.

Про силу духу, чисту душу, стійкість і мужність Надії Світличної згадують усі, хто з нею спілкувався у мордовському таборі й на волі (їх, власне, не було у неї). Потрапивши по звільненню під «ковпак» кадебістських «душепастірів», в нестерпні умови життя, коли її примушували жити тільки на Луганщині, а в Києві не давали ні прописки, ні роботи, Надія Олексіївна відмовляється від радянського громадянства і війжджає за кордон. Багато років вона працювала літературним оглядачем радіостанції «Свобода», була членом редколегії журналу «Сучасність», на сторінках якого видрукувалася ряд статей, де вперше сказала про мужніх правозахисників України. Від неї світ довідався про пресесії тоталітарних катів, страдницьку смерть Василя Стуса, Олексія Тихого, Юрія Литвіна, Валерія Марченка.

Надія Світлична підготувала до друку Стусову збірку віршів «Палімпсести», написаних у неволі, була головним рупором творчості свого брата.

Лише 1983 р. тяжкохворий Іван Світличний повернувся в Україну. Йому судилося побачити свою вистраждану збірку «Серце для куль і для рим» (1990), яка вийшла у видавництві «Радянський письменник» з передмовою Івана Дзюби. За неї 1994 р. автор був удостоєний Державної премії ім. Т. Шевченка (посмертно). Одночасно була відзначена її подвигницька творчість Надії Світличної.

У духовному орбіті Світличних органічно «вписується» трагічна постать нескореного невільника шевченківського гарпу Василя Стуса. «Не можу я без посмішки Івана оцію слівотаву зиму пережити», -- пише він у вірші, присвяченому побратимові, коли той відбував перше ув'язнення.

Сперед видатних майстрів української поезії яскраво відляється самобутня постать Василя Голобородько, який від дня свого народження вже понад п'ятдесят літ постійно проживає в рідному селі Адріанопіль Перевальського району на Луганщині. До речі, в цьому районі, в селі Олексіївка вчителювали Борис Грінченко, і, мабуть, не випадково Василь у п'ятнадцятьрічному віці записував перлини усної творчості народу, вдумувався в лад його художнього мислення, бо тодішні шкільні програми були наскрізь вульгарно-соціологічними ерзацами словесного мистецтва. Цілком природно, він горнувся душою до «шістдесятників» -- Івана

Світличного, Івана Дзюби, Василя Стуса.

Життя нещадно екзаменувало поета на зрілість. Тоталітарний режим відчув у його особі внутрішній спротив своїм ідеологічним постулатам, тож заразував його в «неблагонадійні елементи», позбавив можливості навчатися в Київському, а після відчислення -- в Донецькому університеті. Поет працював на шахтах, служив у будівельних частинах радянської армії. Спершу друкував свої вірші в республіканських газетах, часописах та збірках. Іван Дзюба -- перший із критиків, хто грунтально «відкрив» Голобородько-митця. Він писав, що в Голобородьковій поезії оживася світ наших далікіх предків-язичників. А потім поетові шлях у літературу було перекрито. Майже двадцять років В. Голобородько перебував у «зоні» замовування та повного безправ'я.

1970 р. в Балтиморі (США) у видавництві «Смолоскіп» вийшла перша збірка «Леточе віконце» (а не у Франції, як стверджує автор статті про поета -- Олексій Неживий -- В. К.).

Хіба це не абсурд: 1984 р. в Югославії виходить антологія світової поезії під назвою «Від Рабінраната Тагора до Василя Голобородька», а в цей час відомий у світі поет працює фуражиром на радгоспіні фермі. Тільки 1988 р. вийшла в Україні його перша книжка поезії «Зелен день». За неї автора було відзначено літературною премією імені Василя Симоненка, а незабаром прийнято до Спілки письменників. Потім з'являються книги «Ікар на металевих крилах» (1990) та «Калина об різдві» (1992), що принесли авторові звання лауреата Шевченківської премії.

Розділ «Освячені Шевченковим ім'ям» закінчується розповідю Геннадія Довнара про безприкладний подвиг шахтаря Владислава Титова, що став письменником, автором своєї головної книги -- повіті «Всем смертям назло...».

Назву другого розділу книжки -- «Всі стежини ведуть до Тараса», напевне, підказав девіз конкурсу луганських школярів на кращий твір на тему «Шевченко в моєму житті» -- «Іду з дитинства до Тараса», переможці якого нагхнено виступали перед учасниками Шевченківського свята. Дай, Боже, щоб цей благородний почин місцевих педагогів-україністів, просвіттян став дійовою традицією глибшого осягнення життя і

творчості Великого Кобзаря, їх прилучення до невичерпних скарбів української мови та літератури.

Я далекий від рожевої ейфорії: на тиск зросійщення в Луганській області ще високий. Я засвідчив заступник голови обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, кандидат економічних наук Володимир Литвин: «За шість років незалежності України питома вага українських шкіл зростала надзвичайно повільно і на початок 1998 р. досягла аж 12 відсотків. Серед міст області це виглядає так: в Сіверодонецьку -- 30 відсотків українських шкіл, у Красному Лучі -- 1, Луганську -- 2,4, Антрациті -- 2 відсотки» (газета «Кам'яний Брід», № 2, травень ц. р.).

Твори шістнадцяти письменників-луганчан, головним чином на шевченківські мотиви, репрезентовані в цьому розділі. Імена старішини поетичного цеху Івана Савича і прозаїка Геннадія Довнара, їхніх колег -- Івана Низового і Миколи Ночовного, Ганни Гайворонської (до речі, вона -- відповідальний секретар обласної організації Спілки письменників України, упорядник рецензованої книги) Антоніни Листопад мені давно відомі як активних і своєрідних творчих особистостей, знаних в Україні. А от інші автори, особливо Григорій Половинко і Ярослав Кремінський, уперше зазуваючи для мене тільки з «Лугарів».

Перший із них за фахом -- історик. Тож не випадково йому вдалися твори про нашу геройчу і трагічну минувщину: «Полтавський відступ» (ідеється про гетьмана Мазепу), «Дікте поле», «Повз Трахтемирів». Другий -- кандидат медичних наук, в активі якого сім поетичних книжок... Це, на мій погляд, талановиті поети.

Наприкінці хочеться підкреслити: ця своєрідна антологія творів письменників-луганчан, що побачила світ завдяки сприянню управління культури та мистецтва обласної державної адміністрації (завідувач -- народний артист України Михаїл Голубович), разом із відкриттям чудового пам'ятника Великому Кобзареві в мальовничому центрі міста стала значною подією Міжнародного Шевченківського свята на Луганщині.

Віктор КОЧЕВСЬКИЙ
м. Київ

На світлині Олександра Вадіса: куточек Шевченківської України на спомин про літо, що минає.

КРИЗОВА СУЧАСНІСТЬ

За умов тотальної кризи, яка нині охопила все наше суспільство, особливо постраждали найнезахищенніші його верстви, зокрема молодь. Шкала колишніх цінностей, притаманних зміфологізованому суспільству «взаємодопомоги», зазнала нищівної руйнації. Нові ж суспільні стосунки, які висуває сьогодення, вибудовуються на принципах конкурентної боротьби, яка вимагає від особистості цілковитої впевненості у власних силах, нестримного бажання діяти, вміння згамонізувати свободу життєвого вибору з усвідомленою відповідальністю за нього. Чи ж готова молодь прийняти таку реальність і продуктивно діяти за цих умов?

Соціальна практика засвідчує, що батьком молодим людям в Україні притаманні відсутність упевненості та самоідентифікації, страх перед майбутнім, ятерпнання від матеріальних негараздів. Подолати ці проблеми, очевидь, дуже складно. Адже сьогодні молоді люди, як правило, не мають виваженої системи ціннісних орієнтирів, котрими можна було б керуватись у виборі життєвої стратегії. А відтак вони стихійно обирають для наслідування окремі «вірці», котрі втілюють ті чи інші їхні бажання та прагнення. Сподіваючись отримати психологічний захист у колі

однодумців та вдоволення від ототожнення себе з успішними «зірками», молоді люди, у кращому випадку, об'єднуються в групи «фанів» спортивних клубів або музичних гуртів. Інші ж шукають себе в різних релігійних сектах, сумнівних угрупованнях руйнівного спрямування або ж вдаються до відвертих антисоціальних проявів.

На іншому полюсі спектру таких візирців -- діти нуворішів, упевнені в тому, що батьки все зроблять за них і забезпечать їм безпроблемне існування незалежно від фахової чи особистісної компетентності перших. Але й ці, матеріально цілком благополучні молоді люди, часто опиняються там же, де й представники протилежного полюсу.

Чому ж так відбувається? Причиною є той «цинічно-смисловий вакуум», у якому опинилася сучасна молодь людина. Він перешкоджає продуктивній самореалізації, унеможливлює визначення реальної мети, а відтак і конструктивного життєвого сценарію. Ні школа з її навчальними планами, ні вищі навчальні заклади не ставлять собі за безпосередню мету допомогти молодій людині визначитись у вирішенні цих важливих питань. Тому вона часто опиняється з ними сам-на-сам, що може призводити до руйнівних наслідків. А

Христинна Лев. Акція УККА на концерті «Червоні рути»

СВІТЛЕ МАЙБУТНЄ -- ПОПЕРЕДУ?

Парламентські вибори відбулися. Попереду -- президентські. Знову для народу випадає шанс обрати своє майбутнє. Слід сподіватися, ці вибори будуть не менш напруженими, ніж нещодавно проведені.

Шанс обрати своє майбутнє мають усі громадяни України незалежно від віку, статі і таке інше. Скористатися ним варто всім.

На виборах 1998 р. молоді українці брали участь у голосуванні не менш активно, ніж у передвиборчій кампанії. Тут є заслуга і такої організації, як Український Конгресовий Комітет Америки (УККА), яка закликала молодь не бути байдужою до вибору свого майбутнього, працювала в Україні під час парламентських виборів 1994 та 1998 рр., працюватиме й на виборах Президента України і в 1999-му.

Існує УККА вже понад 54 роки. Виникла та діє з метою об'єднання всіх організацій української діаспори в Америці; працює також над налагодженням контактів із українською молоддю, поширює в Україні інформацію про життя земляків за океаном, а в Америці -- про життя в Україні. УККА вважає, що в Україні погано знають життя діаспори, а діаспора майже нічого не знає про життя в Україні.

Під час виборів в Україні УККА в популярній формі закликає молодь активно брати участь у них. У 1998 р. програма пропаганди участі в голосуванні була значно розширена порівняно з 1994 р. і мала назву «У фокусі Україна». Було виготовлено 30 тисяч агітаційних листівок. Організовано зустрічі молоді з кандидатами в депутати під час концертів «Червона рута». Такі зустрічі відбувалися за годину до концертів в семи містах: Сумах, Полтаві, Луганську, Херсоні, Миколаєві, Одесі та Києві. Під час зустрічей молоді українці могли задати питання кандидатам та висловити свої пропозиції. Навзаперсток могли запитати молодих виборців, щоби довідатися про їхні побажання та проблеми.

До участі в акції було запрошено всі партії та блоки, але відгукнулися тільки Народний рух України, «Національний фронт» та ще 2-3 блоки. На зустрічах завжди було багато людей, у Луганську зібралися понад дві тисячі. Під час зустрічі зали ніхто не виходив.

Було підготовлено 7 аудіороліків, які звучали на радіо «101 FM». Заключна акція відбулася 27 березня 1998 р. в Києві.

Отже, УККА зробив значну і корисну для нашої держави справу. Такий внесок у побудову розвинутого та квітучого України УККА планує зробити ще на президентських виборах наступного року.

Слід, отже, сподіватися на краще і творити самим своє майбутнє -- справді світле, велике і сповнене.

Інформацію про діяльність Українського Конгресового Комітету Америки поділилася керівник програми «У фокусі Україна» Тамара Галло.

Павло САЦЬКИЙ

«СВІТОЧ» -- ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ШОКОЛАД

Хто не чув назви Львівської кондитерської фабрики «Світоч»? Мабуть, таких і не знайдеш. Масована реклама дає добре наслідки, юже за кілька років українська кондитерська продукція зайняла вагоме місце на полицях магазинів, «шопів» та кіосків.

Водночас у самому серці України -- м. Києві, в країні традицій української громади, вже третій рік діє інший «Світоч» -- міська Спілка споживачів.

Без будь-якої реклами, а тільки щоденною, кошткою працею названа Спілка зуміла охопити своєю діяльністю майже 5 тисяч осіб -- як індивідуальних, так і колективних членів, причому ці люди не «паперові», а справжні, діючі споживачі.

Що ж являє собою ця організація, яка на чолі з її керівником і головним генератором ідей Миколою Дмитренком довела, що вижити в найтяжчі часи можна лише згуртувавшись, і згуртувавшись навколо ідеї української спільноти.

За нелегкі роки розбудови Спілки окреслилися реальні, дійові кроки зміцнення держави не указами та розпорядженнями згори, а конкретною роботою з організації самоврядування і головне -- практичною діяльністю місцевих громад, розв'язання проблем, до яких у державі не доходить руки. Це, зокрема, її створення кількох осередків для забезпечення продуктами, фактично за собівартістю, членів Спілки, надання послуг з доставки товарів додому та відсторочки у сплаті за продукти і безвідсоткові позики, що є найдійовішою допомогою пенсіонерам, багатодітним та іншим малозабезпеченим верствам населення, організація навчання членів Спілки, професійної підготовки та передпідготовки з орієнтацією на перспективи розвитку України.

Але не лише така діяльність цікавить керівників Спілки. Їхньою метою є створення громад у кожному мікрорайоні Києва зі своїм культурним, економічним та громадським життям, яке визначається саме потребами місцевих жителів.

Значну увагу Спілка приділяє молоді як основі майбутнього нації і тому радо вітає її усляко підтримує молодіжні ініціативи, спря-

мовані на пробудження в молоді почуття відповідальності за життя, свое й своїх близьких, шанує й заохочує дух підприємництва і чесного партнерства, надає матеріальну підтримку та сприяє у праправлінню.

Тож «юні таланти» мають змогу реалізувати себе в багатьох програмах Спілки: від культурно-просвітницьких до економічно-господарських, і «Світоч» запрошує свідому українську молодь до участі в цікавих заходах, що проводяться разом із

МОЖЛИВО, ЦЕ -- «СВІТАННЯ ПІСЛЯПЕРЕБУДОВНОГО ПОСТМОДЕРНІЗМУ»?

Нарешті бачимо справжні наслідки справді «прискореної перебудови». Ще майже недавно ми жили в «цвітом» світі. Тепер ми всі -- в «тому». А про «цей прикрай світу» слухаємо пісні та виступи «шанованих»...

Але «той» прикрай світу, що надійшов і про який казали все не те, -- не дуже країй. Він просто дещо інший.

Колись потрібно було бути «як усі» -- закомплексованім. Тепер настав час «комплексу незакомплексованості». Щоб довести свою незакомплексованість, молоді вживають «паркоту», алкоголь, цигарки, кулаки, матюки...

Нині виглядає «білою вороною» той, хто цього не робить. Однак для нього винайшли нібито зрозуміле паданням визначення -- «лох».

Якщо запитати в них, що це, то нічого путного не почучеш. Хіба що хтось «із пайрозумнішіх», напруживши, мабуть, одну діючу мозкову звівчину, почне пояснювати, що це щось на зразок ЧМО чи співномін цього. Тоді «лох», якщо це правда, він і ЧМОшник.

А хто ж останній? Чоловік морально опущений. Отож -- із опущеними моральними критеріями, моральною кретин. Ну, а кого можна таким назвати?

Того, хто не дотримує слова й отримує задоволення від цього. Хто, м'яко кажучи, малокультурний. Хто вже за звичкою краде (а не через життєву потребу). Хто «кідає». Хто зраджує...

Тобто не той, хто фізично слабкий. І навіть не відсталіший інтелектуально. Це зовсім із іншої царини -- «понять». ЧМО -- це неморальна людина. А ЧМОшниця розкомплексованість -- це, властиво, сучасній комплекс усе більш деградуючою молоді. Це -- глибокий регрес нашого суспільства. Чи можливо це -- «світання післяперебудовного постмодернізму»?

P. S. До речі, ЧМОшники, які прагнуть продовжувати застосовувати це слово до тих, які насправді не належать до касти ЧМО, щоби відвести його від себе, можуть спробувати змінити розшифровку цього терміну. І будуть «із кінським ретортанням» казати «мускулатурою не надто розвинутому», але морально стійкому мітцю: «Ти -- ЧМО: чудак морально опущений» або «ти -- чудак-мудак опущений». І намагатимуться «чушкувати» його. А самі ставатимуть ще більш ЧМОопущеними.

Іван ЖУРА

Продовження. Початок у ч. 7

Серед Карпатських пр., високих, величних і недосяжних, що чарують і горян, і приїджаючих мандрівників таємницею синню, жене свої несамовиті, норовисті струмені Тиса. Це -- Мараморошина, той самий край, де, як говорять карпатські мудреці-казкарі, впав на землю диявол, скинутий з небес Архангелом Михаїлом. «Під Мараморошем дуже розшибався Люцифер, зато там багато великих пір», -- розповідає старовинний переказ. Уже далеко позаду залишилася Ясіня, Рахів, Тячів... І ось бачиш -- підступили до берегів Тиси три гори, що навіть зузвіться якимсь казковими, давніми іменами -- Шаян, Шаяниха й Шайні, а біля їхнього підніжжя -- містечко зі стародавнім костьолом: вільне королівське місто Вишк, позаштаний «мезеварош» Хустського повіту Австро-Угорської імперії й нарешті -- селище міського типу Закарпатської області.

Уперше Вишкове згадується в привileї угорського короля Ласло IV 1271 р., коли король подарував цю оселю братам-шляхтичам Чепанам, нащадкам угорського роду Гунт-Пазмань. Згадаймо, що ще з XI ст. землі пракраїнського племені білих хорватів потрапили в угорську неволю. Загинув у битві з мадярами мужній князь Лаборець, і в замках над Ужем, Тисою, Латорицею осіли королівські намісники-ішпани...

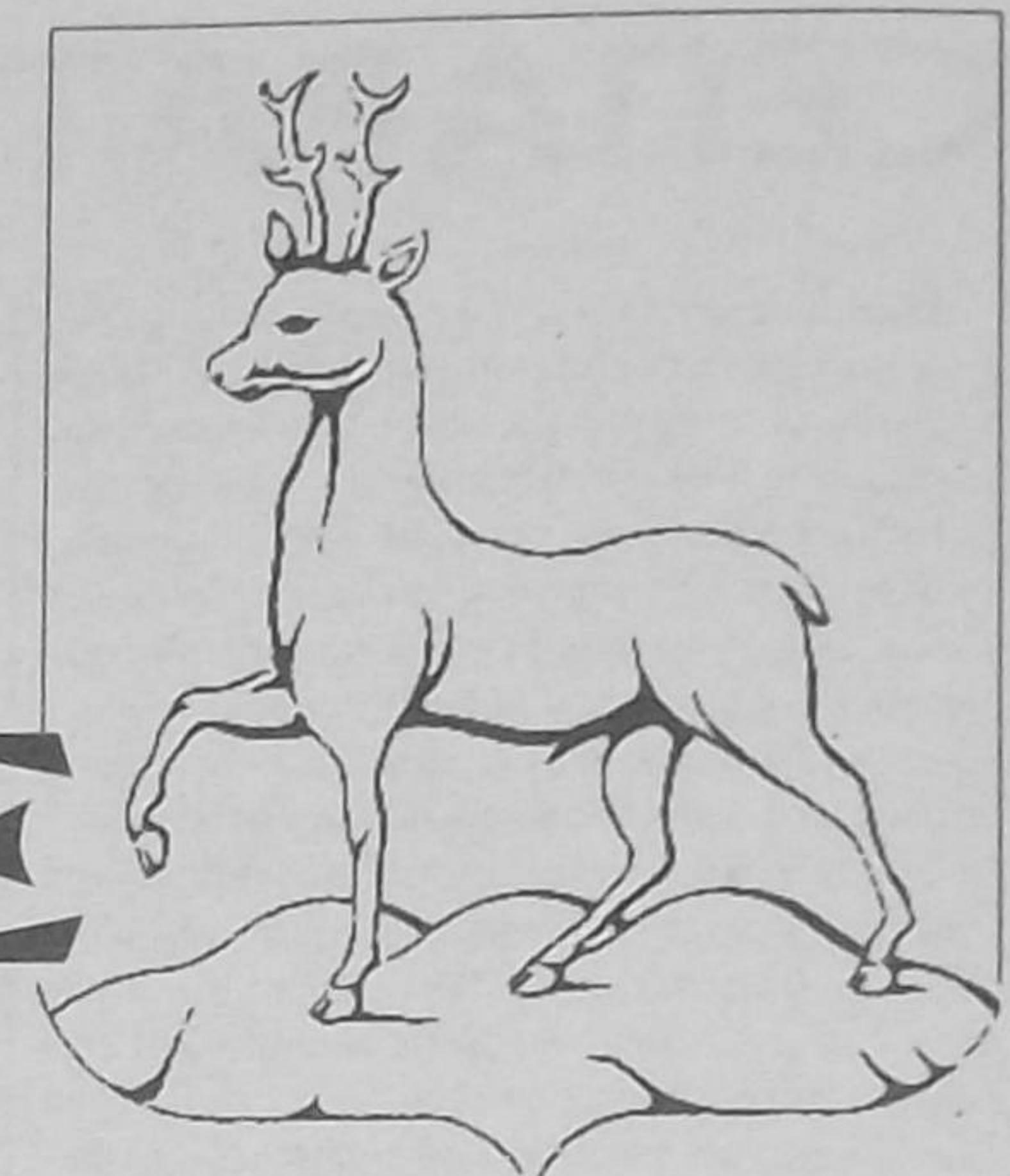
Уже тоді, у XIII ст., Мараморошина славилася своїми соляними копальнями в Акна-Слатіні -- сучасній Солотвині. Навіть на давньому гербі краю було віміщено малюнок двох солекопів з молотами, що працюють у шахті. Найкращим шляхом для перевезення видобутого в копальнях солі була, звичайно ж, Тиса. Прості дерев'яні човни несли річкою соляний вантаж до королівських комор. Було збудовано такі комори й у Вишковому, а для пильної їхньої охорони король звелів ще й побудувати

девять земляну фортецю. Деякий час ця фортеця була навіть столицею Мараморошкого краю -- комітату -- й місцем перебування тутешнього ішпана. З'явився поряд із фортецею й костьол.

Завдяки королівським соляним копальням Вишкове швидко зростало й 1329 р. разом із Хустом і Тячевом одержало права

«братерською» допомогою царя Олексія, що бачив у гетьмані й козаках не бойових товаришів, а покрініх холопів, бунтівний Хміль почав шукати інших, менш підступних спільніків у своїй боротьбі з польським панством. Але смерть перешкодила йому здійснити ці наміри...

Бачило Вишкове у XVII ст. й іншого українського народного героя -- легендарного опришківського ватажка Грего́ра Пінтя, що, за переказами, «ненавидів

ВИШКОВЕ

вільного королівського міста. Ці права дозволяли вишківським міщенкам проводити безмитну торгівлю, мати власні ратушу й суд. Вільним містом Вишкове вважалося аж до середини XIX ст. Мало містечко й свій герб, найдавніше зображення якого збереглося на печатці 1620 р. На срібному тлі герба було вміщено три зелені гори, на яких стоїть дикий козел із срібними копитами та рогами. Герб надзвичайно яскраво символізував природу Закарпаття -- гору, величну й гарну, а три присікі вершини, запозичені з державного герба Угорщини, нагадували водночас і про гори: Шаян, Шаяниха й Шайні, біля яких розташувалося містечко.

XVII ст. було для Мараморошини неспокійною добою: не раз край переходив з рук у руки то до трансильванських князів, то до угорських королів. Закарбувався в пам'яті мешканці Вишкового 1657 р., коли трансильванський князь Дєрдь Ракоці зібрав у містечку велику державну раду, щоб ухвалити на ній рішення про військовий союз із шведським королем Карлом XI та українським гетьманом Богданом Хмельницьким... Розчарований

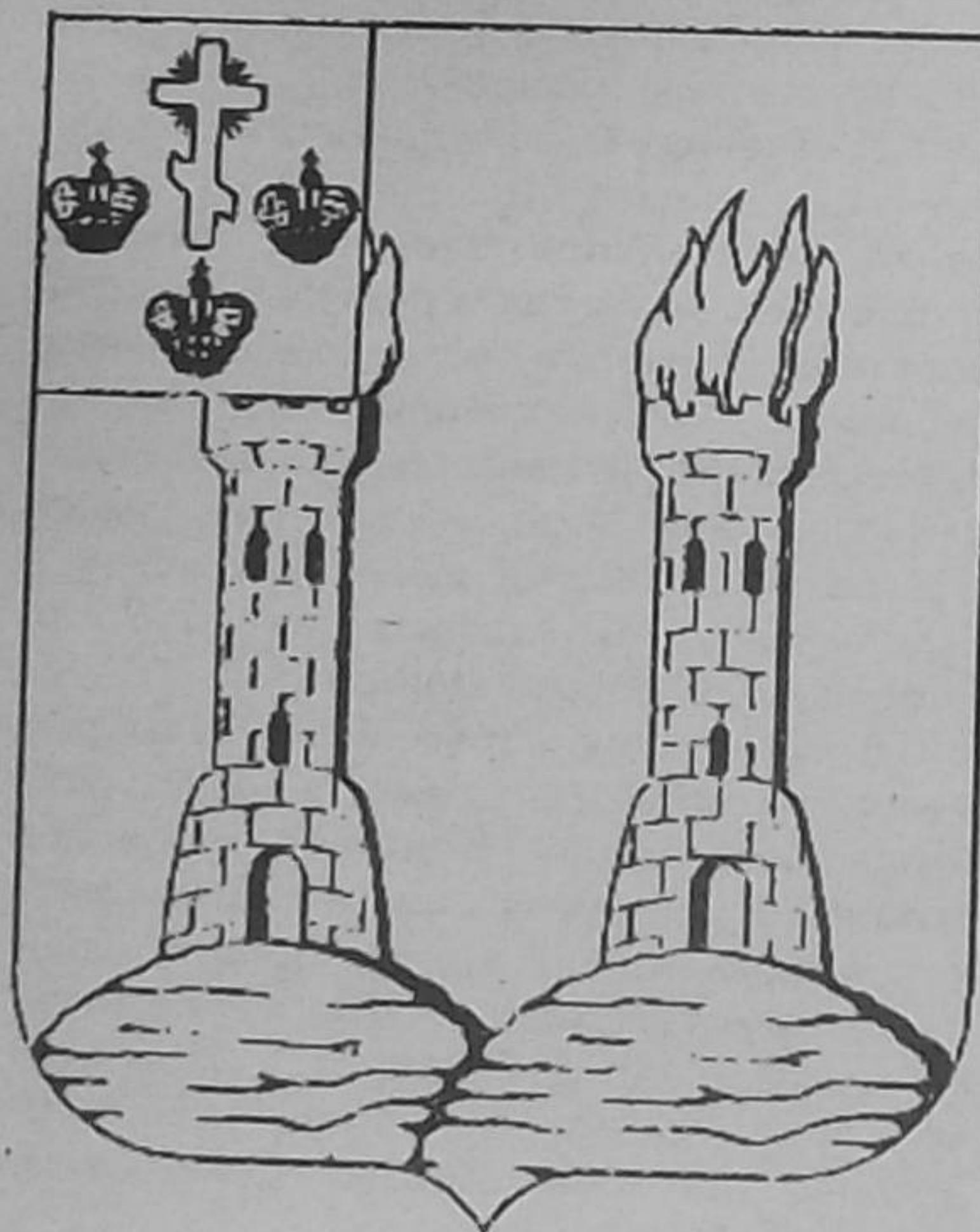
панщину і мстився панам». Народна фантазія наділяла свого улюбленця надзвичайною силою й міцю, -- адже, як співались у карпатських піснях, одним порухом плеча він міг розламати двері панського замку:

Та як підклав Пінтя ліве плече
Стали замки полівляти,
А як підклав Пінтя правоє плече
Стали двері полущати...

У XVIII ст., після поразки повстанського руху куруців, що мав на меті визволення Угорщини з ярма неволі, накинутого австрійськими царями та іхніми слугами, прозваними в народі «лабанцями», Вишкове остаточно відійшло до володінь Габсбургів. Як і раніше, містечко мало право безмитної торгівлі. Відоме воно було й своїми ремісниками-ткачами, що славилися чудовими виробами на всю Мараморошину. Але після революції 1848 р., надто після того, коли цісарська влада не згодилася приєднати Закарпаття до «єдиного руського коронного краю», тобто автономної української провінції, Вишкове було позбавлене привileїв, якими користувалося ще з XIV ст.. «Цісар

постарівся й забув за обіцянки», -- сумно жартували закарпатські горяни. Лише підтверджені у 1880 р. стародавній герб нагадував про давні вільні часи... Побут містечка пожавлювали хіба що розпочаті наприкінці XIX ст. роботи з видобування свинцевої руди. Такою самою провінційною оселею Вишкове залишалося й пізніше, в міжвоєнний період XX ст., належачи до Чехословацької Республіки...

В усі часи Карпатський край славився своїми повір'ями й легендами. Кожне, навіть найменше село й містечко дбайливо береже їх, плекає, передає нащадкам. Скільки ж таких спогадів збереглося! Кількісно вільне місто, а нині просте містечко над Тисою, до історії якого увійшли і середньовічні королівські привілеї на вільні торги, і потаємні зустрічі українських козаків зі своїми побратимами по боротьбі -- трансильванцями, і лісові сходини народних месників-опришків, і мистецтво золотих рук майстрів-ткачів! А скільки їх іще ховають і бережуть швидкоплинна Тиса й величні Шаян, Шаяниха та Шайні...

Про позаштатне місто Одеського повіту Херсонської губернії Маяки, нинішнє село в Біляївському районі на Одещині, відомий «Енциклопедичний словник Брокгауза й Ефрона» починає розповідь так: «У давнину тут був замок з вежою-маяком Неоптолемою, про що згадують грецькі й римські географи».

Якщо про місцезнаходження фортеці Неоптолеми сучасні археологи ще можуть спречатися, то з XV ст. ми вже маємо цілком певні звітки про сучасні Маяки, згадані в документі 1425 р. як прикордонне укріплення Маяк-Каравул біля Дністровського лиману. Як відомо, в перший чверті XV ст. великий князь литовський Вітовт ревно взявся до оборони південних кордонів своєї величезної тоді за територією держави, що обімала чи не третину Східної Європи. З роками все зростала міць небезпечної південного сусда -- Кримського ханства, все частішали й частішали татарські напади на велико-

княжі землі. Цілий ланцюг укріплень мав стати на перепоні напасникам. На місці нинішнього Очакова з'явився тоді замок Дашив, на місці Берислава -- форпост Вітовтова Митниця. Такою самою оборонною фортецею став тоді й Маяк-Каравул.

Але врешті Велике князівство Литовське розчинилось у складі всемогутньої в XVI ст. Речі Посполитої, а південні його землі перейшли до турецько-татарських володінь. Деякі замки після цього перейшли на службу Туреччині, деякі були просто

перейменовано на Військо Чорноморське». Першими новими поселенцями містечка стали козаки Подністрянської паланки новоутвореного Чорноморського війська, а також російські старообрядці «ліповани», що масово оселялися тоді в причорноморських землях, подалі від переслідувань офіційної церкви.

Однак уж скоро маяків склади лісових вантажів, відомі ще з часів турецької займанщини, привернули увагу адміністрації місцевого генерал-губернаторства. Після 1794 р., тобто від початку інтенсивної

«На чорному тлі на зелених горах поставлено два золоті маяки з чорними швами, над кожним з яких горить червоне, ззолотими язиками, полум'я. У вільному куті щита герб Херсонської губернії».

За статистичними даними 1891 р., в місті Маяках мешкало 38 дворян, 10 купців та 3533 міщани, діяли тартак, четыри кузні, сім гончарних та дві бондарські майстерні, паровий млин та одинадцять вітряків.

Сучасні Маяки -- звичайніснік, здавалося б, село на Одещині, над Дністрем, та старовина вже незворотно відійшла в минуле, де козацький дух давно розвівся у віках, де по уславлених у піснях та переказах чорноморця не лишился й сліду... Але пригадаймо собі слова Тараса Шевченка з безсмертної поезії «До Основ'яненка» в їхньому первісному, ще не відредакованому Пантелеймоном Кулішем, звучанні:

Наш завзятий Головатий
Не вмре, не загине...
Отде, люди, наша слава,
Слава України!

Так, не загинуть у глибинні пам'яті нашого народу «заповзятий Головатий» та козаки-чорноморці, які навіть після зруйнування Січі не змогли зректися своєї лицарської вдачі та звичаїв, не змогли випустити з рук мушкети й шаблі:

Наші шаблі заржавіли,
Мушкети без курків,
Та ще серце козацьке
Не боїться турків... --

Лунала над Чорним морем козацька пісня. Бережуть її слова й старовинні Маяки, з вірою й надією чекаючи на справжніх нащадків давнього чорноморського лицарства.

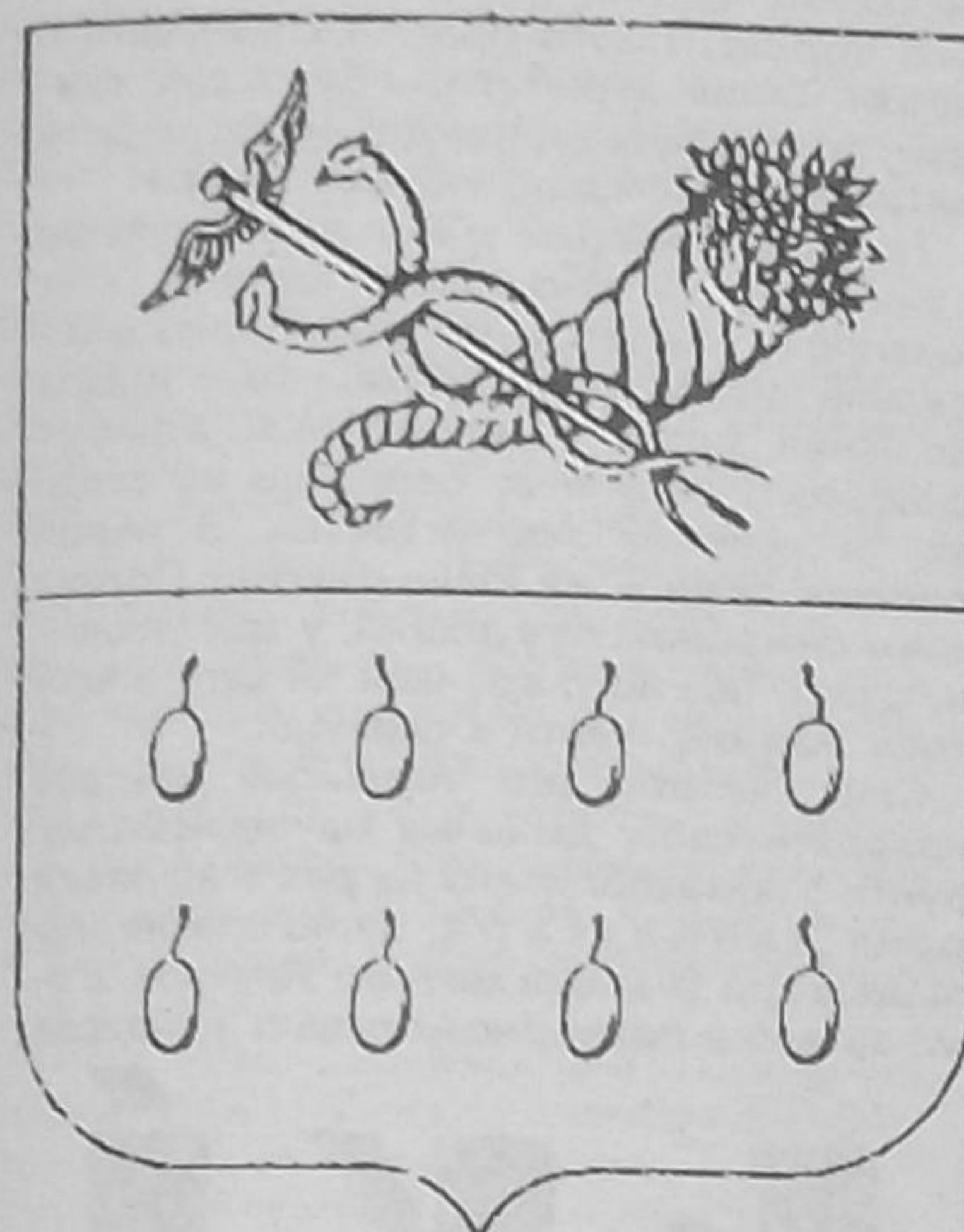
МАЯКИ

зруйновані. Саме ця лиха доля спіткала й Маяк-Каравул, що з міцної фортеці перетворився на просте поселення зі складом лісівих вантажів, спроваджуваних Дністрем із Західної України до турецьких володінь.

Але пронеслися над Причорномор'ям наприкінці XVIII ст. російсько-турецькі війни, в яких відзначилося й українське козацтво. Із Ясським миром Маяки разом із усією Очаківською областю перейшли до володінь Російської імперії. Ось як ці події переповідав Микола Аркас: «Запорожці, під проводом Антона Головатого, вибили турків з берегових батарей, заїняли їх, повернули гармати, що там були, на кріпость, і почали обстрілювати їх із батарей і з своїх чайок, і таким побитом узяли острів Березань. А через місяць усі козаки штурмували вже Очаків разом з московським військом і допомогли взяти цей міцний турецький город. За ці події військо «вірних козаків» було

розбудовано в Одесі, в Маяках було засновано митницю, а також перевізний пункт, звідки вантажі транспортувалися суходолом до новоутвореного Одеського порту. Почав діяти у містечку й пором через Дністер. Зручне й вигідне положення Маяків біля Дністровського лиману стало, мабуть, найголовнішою причиною того, що містечко почало швидко рости.

Вирішальним для долі Маяків стало XIX ст. Так, 1849 р. там було побудовано річкову пристань, нові склади для лісівих вантажів: давній промисел, відомий із XVI ст., залишився одним із головних у побуті містечка ще й тоді. Оселялись у Маяках і рибалки, серед них і вихідці з Наддніпрянщини, що в пошуках кращого заробітку приставали до рибальських артилерій. Урешті 1862 р. Маякам було офіційно надано статус позаштатного міста в Одеському повіті, а 21 вересня 1872 р. ухвалено проект герба, малюнок якого яскраво відтворював назву міста:

царських грамотах уже як місто. І хоча офіційні описи Харківщини XVIII ст. найчастіше наголошують: «Побудований після 1653 року, але точно коли й яким чином те заселення відбулося й якими спочатку людьми, невідомо», немає ніякого сумніву, що першими мешканцями міста були слобідські козаки-переселенці 1659 р. Недригайлів став сотенным центром Сумського козацького полку. Дотепер зберігся опис тогочасного пропора місцевої сотні, що мав зображення золотого хреста, двох півмісяців та десятю зірок на блакитному полотнищі. Вже 1660 р. в Недригайліві мешкало 489 козаків та 992

ж нема кому їх дістати відтіля... -- і, зітхнувшись, невдоволено буркотіла: -- Тепер і люди пішли все миршаві та ледачі, куди там ім лізти кладу козацького шукати!..

Сотенным центром місто залишалося аж до 1765 р., коли за царським указом автономію слобідських козаків було скасовано й козацькі полки перетворено на гусарські, а дрібне козацтво понижено до стану «військових обиватілів». «Козацька старшина була зневажена усім оцим, а головне тим, що скасована була цілком іх старшинська служба, котра давала їм незмірно більше прав на справді пол-

верхній частині щита герб Харківський. У нижній вісім чорних слів на золотому тлі, що означають велику родючість іхню».

У XIX ст. Недригайлів було понижено в статусі до позаштатного міста Лебединського повіту Харківської губернії. Поступово розвивалися місцеві промисли: якщо наприкінці XVIII ст. місто мало всього 7 млинів та 5 кузень, то в середині XIX ст. млинів було вже 65, з'явилися миловарня та дві медоварні. Славився Недригайлів і вирощуванням тютону. На 1850 р. число мешканців становило вже 5249 осіб. Отже, знову -- типова доля провінційного українського містечка... Чи справді так?

НЕДРИГАЙЛІВ

«Під час нападу татарського один з мешканців, що оселилися тут, сам будучи сміливішим за інших, бадьорив і стримував тих, що тікали від нападу, говорячи: я не дрижу. Його прозвали Недригайлім, а по ньому й місто Недригайлівом».

Цю легенду про назву міста Недригайліва -- сучасного селища міського типу, районного центру Сумської області -- було вміщено в історичні довідці останньої четверті XVIII ст. Звичайно ж, у всякому народному переказі повірті є своя доля правди й мудрості. Хто знає, можливо, її справді містечко виникло серед неозорого «дикого поля» ще у XV ст., коли напади татарських людоловів так часто сиротили український люд...

Але найперша документальна згадка про Недригайлів над річкою Сулою датована набагато пізніше -- 1652 р., коли українські козаки, переживши жорстоку поразку в Берестецькій битві, масово рушили на схід, сподіваючись знайти захист у землях, підвладних московському цареві. Посланець путівльського воєводи Марко Антонів зазначав тоді у своїх записах: «З города Константинова козаки всі вийшли, стоять близько Недригайліва, щоб від наступу поляків тікати на царську сторону».

Після 1653 р. Недригайлів згадується в

міщен і селян.

Неспокійним часом для мешканців міста були роки Північної війни з відчайдушною, але невдалою спробою українського козацтва вибороти волю для Гетьманщини. Перекази про тогочасні події жили між народом ще на початку ХХ ст. Слухав їх від своєї недригайлівської бабусі Олександри й маленький Бориско Давидов, син брянського машиніста. Й на схилях своїх літ, уже відомим письменником Борисом Антоненком-Давидовичем, переповів він ці легенди у чудовій новелі «Бабині казки»:

«А то ще було швед проз наш Недригайлів проходив. Так тоді всі люди в Недригайліві заповзялися вмерти, а не пустити сюди ворога. Отож тоді на тій горі, де городище, і облягли наших козаченків вороги звідусіль та й ну ж їх воювати. Бились козаки день, бились другий, а на третій невідрізка в них вийшла: пороху не стало. Не стало, значить, у них пороху, поламалися списи, шаблі козацькі пощербились, а вони все б'ються. Бились навкулачки, гроши ворогові межі очі кидали, а не піддалися! Так усі там і погинули до одного... -- закінчилася баба свою сумну розповідь, а потім по-дловому додала: -- Вони й досі на дні Сули під тою горою козацькі барила з золотом лежать, тільки

ковник у своєму полку мав дуже велику владу не тільки у військових, а й у гражданських ділах; таку майже владу мав сотник у своїй сотні, а тепер іх зрівняли -- першого з підполковником або з прем'єр-майором, а другого -- з поручиком або й з підпоручиком», -- відзначав славетний історик Слобожанського краю Д. І. Багалій.

Із 1780 р. Недригайлів перетворився на повітове місто новоутвореного Харківського намісництва. Тогочасні офіційні описи подавали такі відомості про нього: «Недригайлів населений колишніх слобідських полків військовими обивателями та однодвірцями. Між ними різниці в сповіданні православної віри немає. В місті всіх мешканців різного звання чоловіків статі 1937, жіночої 1882, всього 3819 душ. Заняття мешканців міських полягає в хліборобстві, скотарстві та інших роботах. Хліб і худобу продають між собою. Бувають у місті ярмарки: перший -- в день Преполовення свята, другий -- в вересні 8-го, третій -- грудня 6-го, й тривають по два чи три дні... Млинів водяних 7, фабрик немає... Сади мешканці мають великі, з яких плоди продають зверху своєї потреби і в інші міста».

Про «великі сади» з «плодами зверх потреби» в місті нагадував і затверджений 21 вересня 1781 р. герб Недригайліва: «У

звернемося ще раз до спогадів Бориса Антоненка-Давидовича. Ось якими постали перед ним, малим, околиці Недригайлова початку ХХ ст., де пам'ять про козацтво оживала для малого в бабусиних казках: «Перед моїми очима знову стояла та гора з обсипаними валами, з зарослими травою й терном ровами, де в недлі мі, підлітки, бігали, ганяючись одне за одним. Ось і урвище над Сулою, відкіля, мабуть, кидали козаки барила з золотом, оточене старими дубами, де билися з ворогами козаки, а посеред гаявини стоїть високий плястий клен... Не інакше як під тим «клен-деревом» поховали козаки свого отамана, тільки клен росте й досі, а козаків давно нема. Невже вони так і перевелися всі?»

Ні, не перевелися! -- відповідає сам собі письменник. Боживе ще в пам'яті людей, таких як «квола тілом та незламна духом» баба Олександра, дух тих героїв, що ставали зі списами в руках проти ворогів, гукаючи: «Наїжджайте, воріженъки, сам вас накликаю!». І саме ця пам'ять перекидаває для сучасних недригайлівців, як і для їхніх батьків та дідів, за словами Антоненка-Давидовича, «місток від давньої давнини до недалекого майбутнього».

Чи не кожне місто, містечко й село має легенду, що розповідає про його стародавню назву. Є така легенда й у Немирові -- невеликого містечка в колишній княжії Велащині, теперішнього селища міського типу в Яворівському районі Львівської області. Легенда ця говорить, що ще в XIII ст., коли на землі України-Русі вдерлися монголо-татарські орди, в одному з урочищ на Розточчі їх перестріла дружина галицьких ратників. Зав'язався жорстокий бій, але русичам усе ж вдалося не пустити нападників далі й розгромити їхнізагони. Знесилені татарські вояки почали просити в руського воєводи миру, але той, не вагаючися, відповів: «Не мир! -- і віддав наказ гнати татарських зайдіть. На пам'ять про цей подвиг галицьких ратників їхні нащадки прозвали урочище Немировом...

Проминуло понад триста років. Давно вже панували в Галичині польські королі, перетворивши землі колишньої Галицько-Волинської княжої держави, що з такою мужністю й силою давала відсіч ворогам, на три воєводства -- Руське, Волинське та Волинське. Давно вже спольшилося й покатоличилося багато нащадків старовинних княжих та боярських родів. Але, як раніше, гриміла у світі війна: тепер це була Лівонська війна, в якій естонські та латвійські землі стали яблуком розбрата між двома монархами -- московським царем Іваном Грозним та польським королем Стефаном Баторієм.

Війна тривала не одне десятиліття. Успіхи здобувала то одна, то друга сторона. Літописи говорять, що одного разу Баторій, ущент розбивши війська Івана Грозного під Пороцьком, але не змігши здобути Пскова, надіслав до царя гінця -- українського шляхтича Михайла Гарабурду -- з викликом на герць Королівський

посол, прибувши до Москви, увійшов до царської палати й кинув до Іванових ніг королівську залізну рукавицю. Але цар, не знайомий із лицарськими звичаями, просто насміявся з Гарабурди й вигнав його з палати...

Однак полякам усе ж довелося здобути не одну перемогу в цій війні. Одним із польських воєвод з цього часу був граф

Андрій Фредро -- предок славетного польського поета ХІХ ст. Олександра Фредра. Нагороджуючи Андрія Фредру за його воєнні заслуги, Стефан Баторій подарував йому урочище Немиров у Бельзькому воєводстві й дозволив заснувати місто на магдебурзькому праві. 1580 р. новорозбудоване місто одержало королівський привilej, у якому немировським міщанам дозволялося побудувати в місті соляні склади, влаштовувати щотижневі торги та два ярмарки на рік -- на свята Марії Магдалини та святої Ядвиги. Тоді ж містечко дістало й герб, у якому містилася родова емблема графів Фредрів -- срібний одноріг на блакитному тлі. Герб 1580 р. зберігався в дловодстві Немирова без змін аж до початку нашого століття.

Як і інші невеличкі галицькі містечка, Немиров у своїй історії не раз змінив власника. Так, у XVII ст. в ньому хазяйнували вже шляхтичі Стадницькі, а на початку ХІХ ст. вже за доби австрійського панування, -- Мошинські. Поступово містечко засновано вже відомими панами Рава-Руського повіту I, можливо, довелося б йому поділити долю інших невеликих провінційних містечок, якби не відкриття на околицях Немирова 1815 р. шістьох

лікувальних мінеральних джерел. 1834 р. в містечку було засновано сірчані лазні, а передмістя, де було знайдено джерела, дістало назву «Немировські Лазенки». Немиров став одним із найвидоміших курортних осередків Галичини.

Мінеральні джерела Немирова славній нині. В містечку й тепер діє санаторій, де лікуються найрізноманітні хвороби. Але соснові ліси, що оточують Немиров, та невелика річка Любачівка, що тече навколо гори, пам'ятають і давніші часи -- ті часи, коли над тутешнім озером височили мури замку, а можливо, ще й пі, коли воїни-руси чуті, у безіменному тоді урочищі, відмовили в мирі хитрому й підступному татарському нападникові...

Володимир ПАНЧЕНКО,
асpirант кафедри архівознавства Київського університету ім. Т. Г. Шевченка

НЕМИРІВ

Упродовж тисячоліть територія сучасної України знала чимало народів і племен серед них і найдавніші, зафіксовані античними авторами. Лише в Тавриці, сучасному Криму, римський історик I століття Старший нараховує понад три десятки різних племен. В Україні, безперебільшення, відбилися глибинні явища слов'яно-іранських, кельтсько-слов'янських, тюрксько-давньоруських та інших взаємовпливів і взаємозв'язків. Проте Північне Причорномор'я характеризується не лише цими взаємозв'язками. Як слушно зазначає український дослідник Олексій Стрижак, «сучасна наука, очевидно, ще до кінця не злагодила як грандіозності, так і сміливості тих так званих іndoарійських лінгвістичних (і не тільки!) проблем Північного Причорномор'я, які щойно встали на весь зріст перед численними дослідниками його старовини» (ЕГС, 12). Інший дослідник, уже російський, Олег Трубачов, і собі додає: «Безсумнівна за всіх можливих коректив наявність іранців у Північному Причорномор'ї легко може викликати також думку про стародавню наявність десь у часовій і територіальній близькості їхніх іndoарійських родичів, праіндійців» (О синдах, 41). Збірник «Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках» коротко резюмує: «Так чи інакше в центрі гідронімної системи Скіфії виявився новий аспект міжмовних зв'язків найдавнішої доби, який веде нас не тільки в сіндо-меотський світ Азово-Чорномор'я, але й у таємничий світ іndoєвропейської праработківщини, місце якої шукають у Північному Причорномор'ї, звідки давно вимандрували предки сучасних індійців та іранців, перетнувши Північний Кавказ, береги Каспію, Середню Азію...» (ГУ, 19–20).

Подібних написів лише в КБН – два десятки. Показове й те, що на деяких із них зафіксовано й імена, пов’язані з етнонімом сінді. Так, напис № 1137, який знайдений у Анапі й нині зберігається в Керченському музеї, подає серед переможців спортивних змагань на честь Гермеса сім носіїв імені Сінд та чотири – Сіндок. Ще в одному написі фіксується ім’я Сіндей.

Окрім сіндів, особливе зацікавлення викликають у цих написах дандарії, що теж відносяться до сіндо-меотських племен. Як засвідчують давні джерела, жило це плем'я на території від Меотиди (Азовського моря) до Кавказу. Першу згадку про нього знаходимо ще в Гекатея Мілетського (бл. 546–480 рр. до н. е.) – давньогрецького історика, географа й мандрівника. За ним, дандарії жили поруч із сіндами. У своєму «Житті Понукав»

Плутарх (І ст. до н. е.) згадує вождя племені дандаріїв на ім'я Дандарій, з чого видно, що місцеві ватажки нерідко мали імена, які збігалися з назвою племені. Згадує про дандаріїв і римський письменник Тацит (бл. 55–120 рр. н. е.), який пише, що саме в дандаріїв знайшов 49 року притулок цар Мітрідат. Пліній, римський учений і діяч І ст. згадує дандаріїв як «назву народу в області нижньої Кубані й Меотиди».

Залишили дандарії сліди і в назвах. На березі Кубані засвідчено топонім **Дандарій**. Таку ж назву засвідчено й на березі Бузького лиману, причому показово, що в давнину і Південний Буг, і Кубань називалися однаково – **Гіпаніс**.

З дандаріями пов'язують так звану Тендрівську косу в Криму, інакше Тендру. У тому ж Криму, на його південно-західному узбережжі Птолемей у II та Амміан Марцеллін у IV ст. знають місто

Аміан Марцеллін у IV ст. знають місто

прихильник іndoарійської принадлежності дандарів. Саме він з'ясував, що це плем'я жило не тільки в азово-надкубанському, але й дніпро-бузько-надчорноморському регіоні. І саме він звернув увагу на те, що кримська Дандака має свого індійського двійника. Отож О. Трубачов дещо по-іншому витлумачує етнонім дандарії, виходячи вже з матеріалу індійських мов. Він і собі розкладає його на два компоненти, але вже дан+дарії, де перший компонент, за Трубачовим, має значення «очерет», «комиш», а другий — «арії». Тобто весь етнонім, за Трубачовим, несе значення «очеретяні арії», «арії, замешкувані біля очеретів/комишів». На підкріплення своєї думки дослідник додає, що через багато століть

татари називали місцевих козаків «сарика-миш казаклер», тобто «жовтоочеретяні козаки».

військових функцій, який уособлював і його зброю, і його право об'єднувати й карати. Таким атрибутом і був жезл, скіпетр, посох, булава, невіддільні від поняття «ватажок», «вождь», «князь», «цар».

Тож і санскритське данда пов'язується з магічною та військовою владою, є їх символом. І тепер в Індії довгий, розцяцькований різьбленим і бляшками, добре наолієний ціпок — неодмінний атрибут індійського селянина, особливо на сходках та всіляких урочистостях. В перші повоєнні роки й на Рівненському Поліссі таким символом був довгий, у зріст людини, ціпок, що його вручали тій хаті, з якої хтось мав чергувати в сільраді.

Слід сказати, що українські дандарії знаходять своїх двійників на індійському ґрунті. У «Махабгараті» не раз згадується країна Данадгара, якою правив цар Данадгара (нагадаємо, що Плутарх згадує ватажка причорноморських дандаріїв

**VKRAÍHCEBKÍ
AAEHAAAPÍI**

Брахма

Дандака, одне з трьох найбільших тогочасних міст Таврики. Така ж сама назва — Дандака — фіксується в обох давньоіндійських епосах — «Махабгараті» й «Рамаяні».

Таким чином, дандарії згадуються в різних писемних джерелах упродовж усього античного періоду, що охоплює майже тисячоліття, починаючи з VI ст. до н. е. А топоніми, пов'язані з ними, поширені від Кубані до Південного Бугу, включаючи й Крим, тобто в ареалі розселення сіндо-меотських племен, які складали важому частку населення боспорського царства. Певний час вважалося, що дандарії -- народ не зовсім виразного походження, який у давні часи жив здебільшого на берегах Меотійського озера, нинішнього Азовського моря, а також у гирлах Південного Бугу й Кубані. Що й відбилося на тлумаченні цієї племінної назви

на тлумаченні цієї племінної назви.

В. І. Абаєв, відомий скіфолог, вважає, що дандарії на обох Гіпанісах, тобто Південному Бузі й Кубані, одне й те саме плем'я, і відносить їх до іранських племен. Тому відповідно й тлумачить етнонім, виходячи з матеріалу іранських мов. Він розкладає його на компоненти д а н + д а р, де перший компонент, на його думку, спільний з компонентом, що міститься в назвах річок Північного Причорномор'я – Дон, Донець, Дунай, Дністер, Дніпро. І, отже, має значення «вода», «ріка». Другий компонент, д а р, означає «держати», «тримати». Тобто весь етнонім д а н д а р і ї за Абаєвим

етнонім дандарії, за Абаєвим, пояснюється, як «ті, що тримають ріку», «річкодержці». Оскільки, мовляв, дандарії жили на Кубані й Південному Бузі, тому й володіли землями, що прилягали до цих обох річок.

зходяться в думках як щодо етнічної приналежності дандаріїв, так і щодо походження і значення самого етноніма. А коли так, то виникає необхідність шукати додаткові свідчення на користь тієї чи тієї версії. Або давати якесь компромісне чи й зовсім одмінне тлумачення етноніма.

І саме індійський матеріал дає безліч свідчень на користь індоарійської принадлежності дандарів. Компонент **данда** (санскритське **данда**), вдало виділений О. Трубачовим, входить в індійські імена, епітети богів, етноніми й топоніми, важливі соціальні терміни й поняття. Божества Вішну, Крішна, Шіва та Яма мають епітет **Данда**. На означення цих богів вжива-лися і двоосновні імена, які згодом стали популярними чоловічими іменами і в яких одним із компонентів було **данда**: **Дандапані**, **Дандахаста**, **Дандабграт**, **Дандатхама**, **Дандекар**, **Дандін** тощо. Скажімо, поет VI–VII ст., автор першого санскритського прозового роману «**Даша-кумара-чаріта**» («Пригоди десяти юнаків») – **Дандін**; роман цей переклав ще на початку нашого століття перший український санскритолог Павло Ріттер (1872–1939), хоча вийшов наприкінці 20-х рр. у Харкові. Ім'я **Дандапані** має сучасний тамільський письменник Джаякантан, котрий під враженням Шевченкової «Катерини» написав роман про сучасну індійську жінку, що двічі виходив і українською мовою. Давньогрецький історик Арріан (96–175 рр. н. е.), описуючи похід Александра Македонського до Індії, згадує про зустріч полководця з **Дандамісом**, представни-ком однієї з індійських філософських течій.

Це також важливі соціальні терміни на
означення царя: данадгара, дандапа,
дандін тощо. А також данданетрі --
«воєначальник», данадгіпа -- «верховний
суддя», данданіті -- «наука про управління
державою», дандачакра -- «військовий
підрозділ», дандасамхіта -- «кримінальний
кодекс» тощо.

Санскрит подає двадцять чотири значення слова *д а н д а*, семантично близьких між собою: «палиця», «ціпок», «посох», «дрючок», «древко», «стебло», «корінь», «шворень», «хребет», «весло», «опора» та ін. (СРС, 257). Та серед цих усіх значень на першому місці стоять значення «жезл», «скипетр», «булава» як символи влади. Це слово є атрибутом царської влади, воно входить у терміни на означення богів, царів, божествених мудреців і могутніх героїв. І це зрозуміло, бо саме племінний ватажок у давні часи об'єднував у своїх руках магічну і юридичну владу. Постать племінного ватажка — князя чи царя — нерозривно пов'язана з уявленнями про світобудову.

Племінний ватажок виступав не лише як правитель, він забезпечував благополуччя колективу не тільки керуючи ним, а й через ритуальне дійство, зміст і форми якого суворо визначалися традицією і сходили до міфічних часів першопочатку всесвіту. Саме через це племінний ватажок мусив мати й видиму для людей відзнаку, символ своїх магічних та

на ім'я Дандрій, що є показовою і важливою паралеллю). А коли є країна Данадгара, то жителі її, природно, називаються данадгарії або данадгарці. Назва Данадгара -- санскритська форма, сучасне звучання її, наприклад, мовою хінді -- Дандар, звідки й жителі -- дандарії, дандари або дандарці. Тобто в такому разі маємо виняткову фонетичну відповідність українських дандаріїв індійським дандаріям.

Назва Данадагара справді розкладається на два компоненти: дан - д а + д г а р а (хінді – данд + дгар // дар). Де другий компонент має значення «держати», «тримати» – його правильно виділив і пояснив В. І. Абаєв, виходячи з іранських мов, хоч він наявний і в індійських, і в інших іndoєвропейських мовах, зокрема, і в слов'янських. Перший же компонент, данда, правильно виділив О. М. Трубачов, хоч і дав йому деяшо одмінне від нашого тлумачення – «очерет», «комиш». Таким чином, істина лежить, так би мовити, посередині тлумачень обох дослідників: один правильно визначив другий компонент, а другий – перший компонент. А весь термін дан-дадгара / дандадар/ дослівно означає «жезлодержець», «скипетродержець», у множині – «жезлодержці», «скипетродержці». Саме таке значення мають обидва етноніми – український дандарії та індійський дандадарії // дандадгарії. Або іншими словами – кияни, оскільки ще у XVIII ст. дослідник російської історії В. К. Тредіаковський рішуче констатував: «Кий есть жезл по-славянски: а слово сие и доныне в употреблении у малороссиян сим знанием». Таким чином, дандарії – це «києдержці», «жезлодержці», «скипетродержці», а коротше – «кияни». Термін дандадагара у санскриті означає ще «воїн», «полководець», «князь», «цар», тобто «той, хто наділений києм // жезлом // скипетром // булавою» як символом влади. Це водночас і атрибут ватажка, його зброя.

иого зброя.

Отже, на території України засвідчена не санскритська форма етноніма – дан-дадгара, а форма, надзвичайно близька до форми мовою хінді, – дан-дадар; вона, в передачі грецьких авторів, втратила одне -д- й придбала вигляду дандар + грецький показник множини -іоі, звідки й дандарій – «дандарій». Компонент -дар, наявний у багатьох термінах мовою хінді на означення діяча чи носія якогось фаху, професії, побутує і в українській мові (господар, володар тощо). Тобто форма дандар має певні ознаки принадлежності до мови хінді. Та оскільки в I тис. до н. е. присутність мови хінді не доводиться говорити, то лишається припустити, що тут позначився вплив однієї з простонародних мов, так званого пракриту, структурно близької до сучасного хінді. Це може бути хоча б мова магадгі, яка має деякі особливості, властиві й слов'янським мовам: наприклад, вживання звука с за-

міст р. Тим більше, що й цар Дандадгра, правитель країни Дандадгари, пов'язується якраз із могутньою колись державою Магадга. І брав він участь у війні, описаній у «Махабгараті», саме на боці кауравів, за яких, до речі, виступали сінди-сувіри, а вони, як ми вже знаємо, теж жили на території України.

Саме на пракрітах, тобто простонародних діалектах, як стверджують дослідники, наприклад, той же О. Трубачов, розмовляли індоарійські племена Північного Причорномор'я. І саме впливом пракрітів пояснюють дослідники деяку відмінність лексики, фіксованої тут, від санскритської. Випадіння одного - в розмовній мові або нечіткі сприйняття слова записувачем викликало затуманення змісту, особливо для європейських дослідників. Що, в свою чергу, спричинилося до хибного витлумачення як його компонентів, так і хибного виділення їх. Це добре видно, зокрема, й на етнонімі дандарії.

Таким чином, етнонім цей означає не «рікодержці» (Абаев) і не «очеретяніарі» (Трубачов), а «кнедодержці», «жезлодержці», «скипетродержці». З чого випливає, що це плем'я належало до військового стану, що воно серед сіндо-меотських племен мало такий самий статус, як і так звані «царські скіфи» та літописні русичі. А за давньоіндійськими уявленнями, царі мусили походити саме з військового, кшатрійського стану.

Тлумачення етноніму дандарії дозволяє пояснити і назву Дандака,

літописними ятвягами (див. іще нашу статтю «Волинь, ятваги й давньоіндійські міфи» в часописі «Волинь» за 1997 р., № 3). Зазначимо принаїдно, що плем'я яду згадується ще в «Рігведі», воно є одним із так званих п'яти «ведійських племен», які, вважається, вирушили до Індії з Північного Причорномор'я. Хоча тепер бачимо, що якщо вони й пішли, то принаїмні не всі, якось частину їх залишилися.

З огляду на високий соціальний статус термінів дандарії, дандака а цілком можливо, що не тільки кримська Дандака була родовим чи племінним центром, столицею таврів, але подібний високий статус мала й індійська Дандака. Адже недарма піс Дандака був священим і в ньому зібралася ціті відлюдників-аскетів, у яких Рама й Сіта черпали життєву та державну мудрість. Тобто можна припустити, що обидві Дандаки мають спільні походження й однакове значення, в мовному та функціональному плані, бо ототожнюють їх на історичному, хронологічному рівні, мабуть, передчасне, попри наявність, що сама «Рамаяна» виявляє багато паралелей з українськими реаліями, починаючи з сюжету і кінчаючи деякими архаїчними звичаями.

Проте Дандакою і дандаріями давні зв'язки України й Індії не обмежуються. Дандарії, як зазначалося, — не лише епітет богів Вішну-Крішни, Шіві та Ями, але й їхня зброя. А на терені України виразно засвідчене поклоніння цим божествам. Усіх їх згадує «Велесова книга» (IX ст.), їхні імена відбито в українських іменах,

індійським ім'ям Шамшер, Шамшир (напр., Шамшер Бахадур Сінх — сучасний панджабський літератор). Словом шамшер (шамшір, шамшур) у мові хінді означає «шабля» (ХРС II, 589). Тлумачення козацького прізвища Шамшур як «шабля» підтримує те, що в тому ж Черкаському полку, ба навіть у сусідній сотні служив і козак Ясько Шамблія (80).

Історія подає кілька цікавих фактів, пов'язаних із шамшером — викривленою чи дугастою шаблею, саме такою, якою послуговувалися запорозькі козаки та їхні гетьманы, зокрема, й Іван Mazепа. Історичні джерела мовлять, що саме шамшером 1526 р. був зарубаний Іbrahim Лоді, один із правителів Делійського султанату. Останній могольський імператор Аурангзеб (1658—1707) шамшерами скрав на смерть двох своїх братів, що, як і він, претендували на престол. А батька свого, Шах Джахана, котрий на честь улюбленої дружини спорудив уславлений Тадж Махал, на довгі роки кинув до в'язниці. Шамшером був стражаний і дев'ятнадцятий сіхський гуру Тегх Бахадур за наказом того ж Аурангзеба, бо гуру відмовився приняти іслам. Цікаво, що батька Тегх Бахадура звали Хар Гобінд, де Гобінд — семантичний двійник до імені Гопал, а Хар на індійському ґрунті — одне з імен Вішну, отже, й Крішни. А імена Хар та Харко надзвичайно популярні в запорозьких козаків: лише в Брацлавському полку було четверо козаків з іменем Хар. Крім того, й інші гуру сікхів, багато чим схожих на запорозьких козаків, мали

Шива

лівим, які відповідно уособлювали чоловіче та жіноче начало. До цього, недарма з давніх часів побутує уявлення про човен як про народ, державу, а про правителя, князя, царя — як веслувальника, човиара, що править цим народом-державою.

Таким чином, зі сказаного напрошується ряд важливих і показових висновків:

— індійський матеріал засвідчує етимологічну тотожність етноніма дандарії, засвідченого в Україні, й етноніма дандадгара//дандарії, засвідченого в «Махабгараті»; це плем'я, судячи з усього, належало до військового стану, так званих кшатріїв, провідного в тогочасному суспільстві, функціонально тотожного «царським» скіфам і літописним русичам;

— зв'язок індійських дандадгарів//дандаріїв з землеробським божеством Балвіром-Білобогом та військовим і пастушницевим божеством Крішною-Чорнобогом підтверджується таким самим зв'язком українських дандаріїв з цими божествами, ясно відбитими на українському терені й нині;

— участь індійських дандаріїв у подіях, описаних у «Махабгараті» на боці кауравів, сама назва яких може пов'язуватися з кравенцями-українцями, дозволяє припустити, що предки сучасних українців брали участь у цих подіях, а саме ці події цілком могли мати місце на території Давньої України;

— семантична тотожність імен Данда і Кий, назв Данака і Кіїв дають підставу стверджувати закономірність існування імен Кіїв та похідної від неї назви Кіїв, які, в свою чергу, пов'язуються з важливим соціальним терміном кий — «жезл», «скипетр», невідільним від поняття про владу й владарювання; винятково важливе те, що й назва Данака, засвідчена у «Рамаяні» та «Махабгараті», зафіксована і в Україні, саме там, де античні автори засвідчують загадкових таврів, тобто в Криму;

— індійські дані підтверджують князівський статус самого Кія, а також обґрунтують назву Кіїв, столицю і центр державного утворення, а спершу, певно, племінного центру; окрім усіх інших чинників, які висунули Кіїв до найголовніших і найважливіших східнослов'янських міст, зробили його столицею Київської Русі, обумовили його виняткове суспільне та політичне значення, не останню роль, слід гадати, відіграв і той важливий первісний зміст, що його ніс у собі соціальний термін кий, нерозривно пов'язаний із силою, могутністю, владою, особливо князівською, царською.

Геродот -- Геродот. Історія в дев'ятих книгах. К., 1993.

ГУ -- Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках. К., 1981.

ЕГС -- Стрижак О. С. Етнонімія Геродотової Скіфії. К., 1988.

РВЗ -- Ресстр Війська Запорозького 1649 року. К., 1995.

КБН -- Корпус боспорських надписей. М.-Л., 1965.

СРС -- Санскритско-руссский словар. М., 1978.

ХРС -- Хінді-руссійський словар. в 2-х томах. М., 1972.

Оシンдах -- Трубачев О. Н. Осиндах і їх зв'язки // Вопросы языкоznания, 1976, № 4.

Степан НАЛИВАЙКО

ІНДІЙСЬКІ КИЯНИ

згадувану в «Рамаяні» — інший давньо-індійській поемі, а також у «Махабгараті». «Рамаяна» розповідає, що Рама й Сіта, головні персонажі цього твору, сьогодні улюблені герої кожного індійця, мусили через придворні інтриги піти у вигнання на чотирнадцять років. Під час своїх вимушених мандрів вони надовго зупинилися в священному лісі Дандака, де жили уособлені відлюдники-мудреці. І саме з цього лісу злій демон Раван викрав Сіту, кохану дружину Рами. Після довгих пригод Рама врешті-решт визволив Сіту, повернувшись в свою країну Айод'ю й юсів батьківський престол. А піс Дандака відтоді став священим для кожного індійця, як стали священими для них і самі Рама й Сіта, і багато інших місць, пов'язаних із ними.

Ця індійська Данака, як уже мовилося, має свого українського двійника, за тисячі кілометрів від Індії, на південно-західному узбережжі Криму (тепер Очеретяна або Камишова бухта). І у ІІ та IV ст. фіксуються тут Птолемей та Амміан Марцеллін, відносчи до трох найбільших міст Таврії. А це означає, що ще в IV ст. кримська Данака не лише існувала, але й процвітала. І О. Трубачов вважає столицею із головним портом загадкових таврів, яких від сідів віддаляла лише вузька Керченська протока. Виходячи з того, що ми вже знаємо про термін дандарії, Данака в Криму цілком могла бути племінним центром, містом-резиденцією племінного ватажка. Тим більше, що в санскриті дандака — синонім до данди (СЕГ, 244), як синонімами є гопала/гопака, гопала/гопалака, які вживанісь на означення Крішни.

Та ж «Рамаяна» розповідає, що колись існувало царство Данака, яким правив цар Дандар, тобто Кий. Причому зазначається, що саме за ім'ям царя, тобто Данакою, країна й називалася Данака. Цар, у якого був брат Данадгара, нібито закохався в доньку брахмана-жерця Шукри й силоміць викрав її, за що Шукра прокляв царя, після чого його країна перетворилася на пустку.

У цьому переказі цікаве те, що донькою жерця-брахмана Шукри є Деваяні, яка від царя-кшатрія Яті народила двох синів, Яду і Турвашу. Яду, ім'я якого означає «кудесник», «чаклу», «жрець», започаткував рід ядавів, з якого й походили Крішна та його старший брат Бальвір. А ядаві, про що мовилося в попередніх статтях, виявляють спорідненість із

прізвищах і назвах. У давньому місті Тіра (нині Білгород-Дністровський) знайдено напис з одним із найпоширеніших імен Шіви — Махадава, в якому неважко відзначити індійське Махадева — «Великий Бог». В Одесі на Молдаванці знайдено напис з іще одним ім'ям цього божества — Бутанат, тодіжне індійському Бутанатх, «Владика бгутів», де бгути — добрий й злій істоти, які складають почет Шіви. Обидва ці написи датуються II-III ст. Загадкова Мокоша у Володимировому язичницькому пантеоні — та ж індійська Махеші, «Велика Богиня». Принагідно відзначимо, що Шіва мав і епітет Махеш, а слов'янська міфологія знає чоловіче божество Мокош.

Ще одним ім'ям дружини Шіви було Деві — «Богиня», споріднене із слов'янським Діва. А Діва була покровителькою і захисницею, матір'ю Херсонеса Таврійського в Криму, нинішнього Севастополя. І саме з Херсонеса, Корсуня літописників джерел, прийшли до Києва християнство, його атрибути й священики. Тож цілком імовірно, що й термін дандарії цілком міг відбитися на українському ґрунті в первісному вигляді. Існує, що таке припущення не таке вже неймовірне.

У цьому плані привертають увагу кошаки з прізвищами Дінда та Дінде неко, засвідчені вже пізніше, в «Реєстрі» 1649 р. Хвесько Дінда та Богуш Дінде неко служили в різних сотнях Черкаського полку (РВЗ, 64, 67). До такого припущення можна було б поставитися скептично, якби не досить рясні індійські оточення, в якому обидва прізвища перебувають. І саме Черкаський полк з усіх 16 полків «Реєстру» є, якщо можна так сказати, «найнідійськішим». Це дає підстави придивитися до прізвищ Дінда та Дінде неко уважніше.

У різних сотнях Черкаського полку служили два Івани Крішнени (64, 72), два Шіванени, Артюш і Вацко (78), Семен Гупаленко (84; пор. Гопал, Гопала — одне з імен Крішни). Ясько Балбир (76; ім'я Балвір//Балбир мав старший брат Крішни, Білобог), Василь Мазепа й Сергій Мазепенко (77, 90; див. статтю про прізвище Мазепа у «Слові Просвіти» за березень 1998 р.), Андрій та Крішко Шамшур, а також Богдан Шамшур (64, 81). Прізвища Шамшурів, а також імена Шамшурів, споріднені з сучасним

Вішну

ім'я Хар, наприклад, Хар Рай, Хар Крішн; останнє ім'я прямо вказує на зв'язок із Крішною.

Санскритське дандарії має деякі особливості, цікаві у зв'язку з Кієвом. У ламаїзмі це слово вживався на означення ваджри, тобто громової стрілі, перуна, а ваджара ще в «Рігведі» — зброя царя богів і ватажка небесного воїнства Індри, про якого також згадує «Велесова книга». Одним із значень слова дандарії є «весло», а дандарії — «веслувальник», «човняр». Це спонукає згадати літописця Нестора і його слова в «Повісті врем'яних літ» про те, що поліський князь Кий не міг бути перевізником, тобто човнярем. Та якщо добре подумати, то саме через свій князівський статус Кий не тільки міг, але й мусив мати справу

1. Красиве прізвище -- із апеннінським ароматом

Видобуваю з пам'яті -- цієї нетлінної скриньки невимірущих самоцвітів -- слова-рядки коштовні і пророчі: «Помр в Парижі днини дощової, помр в Парижі, буде це в четвер, десь восени, коли прив'яне світло...» Ці перли виростили видатний перуанський письменник Сесар Вальєхо, нанизавши їх на дорогоцінну нить сонета «Чорний камінь на білому камені».

Вони могли би стати й епilogом шестидесятичного життєвого шляху талановитого співака Міро Скаля.

Краї зали Європи й Нового Світу пам'ятають його чудовий незрівняний тенор -- широкого діапазону, рівний у всіх регистрах, у ведучих партіях найкращих класичних опер.

Париж 1947 року, післявоєнне місто з відновлюваним лоском і шиком, нетитулувана столиця Європи, рясні театральними афішами, серед яких вибагливі містяни, що прагнуть справжніх видовищ, уперше надібують для себе ім'я невідоме -- Міро Скаля. Поки що -- невідоме. Бо невдовзі, доволі незабаром-таки, часопис «Опера» рядками свого огляду захоплено зааплодує: «Ось нарешті справжній тенор -- Міро Скаля!»

Йому альтус пристрасним вигуком інший рецензент: «Це найкращий голос, який мені досі доводилося чути...»

Невдовзі -- та не за помахом чарівної палички, через труди і дні яремні, невспущі, -- із баражем дорогоцінним -- сорока провідними партіями, проляже для Міро Скаля путь гастрольними шляхами до найпрестижніших оперних палаців Європи й Північної Америки, зачеканувши своїм крилом Північну Африку, аби здобути співакові по два береги Атлантики найвищої похвали зарубіжної музичної критики, яка, між іншим, не вельми щедра на титули зразка «король співу». А він -- здобув-таки найвищу оцінку -- «король тенорів». Він -- Міро Скаля. Його -- коронували. Віднині він улюбленець афіш, «родзинка» інших гучних закличних гасел.

Здобувши визнання в царині класичного співу, Міро Скаля не гребував і народною піснею, ставши повпредом співу рідного народу за кордоном.

Хто ж він, цей знаменитий чоловік із милозвучним -- на італійський штталт ім'ям із апеннінським ароматом, який довершив путь не «днини дощової» і хто зна, чи в четвер, -- узимку, 20 лютого 1969 року в Парижі-таки, якихось кількох місяців не доверставши до власного шестидесятиліття? Які вітри, які боги вдихнули в нього голос неповторний? Й чому народ, який благословив його у світ широкий слави здобувати, так мало згадує про нього?

Окиньмо зором цей життєвий шлях. Й візрадуймося, що не вбог саме ми. Не хлібом-бо єдиним...

2. Нащебетали колискову подільські невгамовні слов'ї

Це місце, де несе в Дністер свої води тихоплінний Збруч, напрочуд в Україні особливе. Бо пам'ятає воно й велелюдні буйства на честь поганських невгамовних бопів, засвідчені віднайденим у верствах землі збручанським ідолом, й не менш велелюдні, але смиренні в радості своїй Йорданські водосвяття, засвідчені капличками і храмами, і багато чого іншого -- здебільш сумного й трагічного. Нагайкою Збруча кривавилися рани на спині поділеної між загарбниками-імперіями України... Хто тільки не намагався вирвати язика місцевому людові, що сидів тут із незапам'ятних часів. І бусурманін проклятий, і лях пихатий, і песьоголовець-тевтон, і москвин жорстокий... І якщо народ тутешній уже звік заганяти одвічні туги й печалі за своїм рідним, утраченим углиб серця, усміхаючись нещиро, крізь слози, зайдам, точачі в думках меч покари на нього, то слов'ї збручанські щовесні, як і одвіку, щедро й беззастережно виспівували свою і його, народу, українську душу...

Отут, над Збручем, і розкинулося мальовниче містечко Скала-Подільська (до 1940 р. -- Скала-над-Збручем), звідки шляхи розходжі ведуть -- один на Оринін і Кам'янець-Подільський, а відтак далі -- на Київ, другий -- углиб рідної Тернопільщини, на Борщів, Мельницю-Подільську, Чортків, Бучач, Тернопіль... Старовинний парк із XVIII століття, руїни замку (1538), кілька старих будівель -- усе, що залишилося від старовини. А новочасся додало велику яму -- копальню-кар'єр для видобутку щебеню під самим боком, у напрямку Збруча, кілька заводів і військове містечко як символ мілitarної радянської доби... І тільки голос незрадливий слов'їв із глибини століття щороку поспіль видобуває музику неповторну для української душі, з дитинства наспівуючи їй то сум, то радість, які, відомо, завжди поруч ідуть...

У сім'ї Григорія Старицького, місцевого дяка і диригента хору, 26 червня 1909 р. народився син Мирослав. Був од природи музикальною дитиною, та пригодилася і батькова наука. Звичайно, міг піти його шляхом, стати духовником і, немає певності, чи вижив би фізично після приходу червоних визволителів, а чи поповнив би мільйонні списки жертв радянської влади, як дехто із його найближчої рідні. Та доля розпорядилася інакше,

явишши музичному світові явище оригінальне й неповторне, ім'я котрому -- Міро Скаля.

3. Перші студії й заручини зі Славою

Закінчено гімназію. Настали іспити. На розум. На кмітливість. На виживання. На удачу. На власний хліб. Куди податися? Чи зачепиться за перше-ліпше? Хто з цього не починає? Й Мірослав подався утворованим шляхом. Кооперація. Проза життя. Що ж, ненадовго, -- нехай. Та звідки ця музика в душі? Для чого?

Від Бога. Для народу. Тож геть прозу життя, допоки музика в душі лунає. І двадцять років за плечима. Вже пора долю ламати -- парубок!

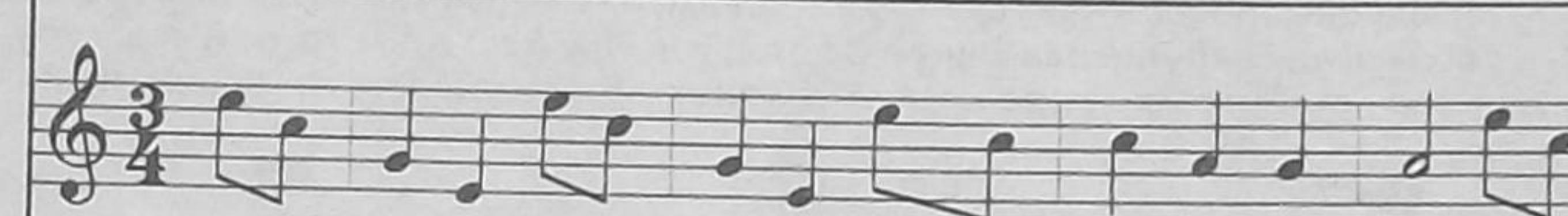
Станіслав Липова вулиця. Провінція? Ну ю що ж? Усі здебільшого так і починали путь у світ широкий. Та ю не така вже й глибока. Спробує і він. Для початку -- Український народний театр. Годиться.

Постановка «Гальки». Натхнення, допоможи. Молодий гураль виспівувє душу. Й одразу впадає в очі тим, хто поруч. Уже відомим. Тенор Гаек -- сама доброзичливість. Провішає йому гарне майбутнє. «Тільки вчитися треба, Мірослав!» Звісно ж. Без науки вони ні туди, ні сюди. Та поки що гастролі. Селами. Відтак -- Львів. І знову -- схвалення. Адам Дідура. Відомий співак. Тримайся, Мірослав, не п'яний від успіху. Дерзай. Широка тобі дорога стелиться у світ. А тут -- до похвали -- й конкретна допомога. Стипендія. Отже, знову Львів. Тепер надовго

Тобі аплодують, хлопче зі Скали-над-Збручем; вищукане й аристократичне відбірне товариство з усієї Європи захоплюється твоїм співом. Та більше гроють тобі душу оплески земляків на твоєму першому концерті біля читальні у Скалі, куди зійшлюся леді не все твоє містечко. О, цей п'янкий театр без лож, балконів, пітерів, під погожим Божим небом України, як я вдячний йому за ту підтримку. А подорожі селами Станіславщини з хором «Думка» -- хіба про це можна забути? Як і про театр Блавацького, де був колись адміністратором, театри Стадника і Тобілевича. І про перший свій інститутський виступ в опері «Фауст» із незабутньою Реною Яросевич...

Калейдоскоп життя. Як він кружляє невпинно. Нарешті, мир! А чи холодна війна? Та хай вже краще солом'яна згода, аніж залізна звада. Та ю, зрештою, з тобою твій голос -- найбільший скарб, його не забере жоден завоювник. Хіба з життям. І поруч люба дружина -- і муз, ѹ жриця домашнього вогнища, і вірний друг Євгенію Ласовську чекала близькуча кар'єра співачки, але вона добровільно відмовилася від неї заради великого таланту свого чоловіка, з яким ділила радощі й печалі чужини від 1941 року й якого покликала по трьох місяцях власної кончини у світи незвідані, неходжені,далекі...

А там далеко, в Україні, рідна маті молиться за тебе. Вона постійно житиме надію на зустріч з сином, вимовлюючи в смерті ще хоча б рік, та так і не дочекається, поки впаде залізна завіса й пустить його до неї. Бог щедро відлив ю -- аж 94 роки життя і... болю; пережила-бо

«КОРОЛЬ ТЕНОРІВ» МИРО СКАЛЯ

Студії у Вищому музичному інститутімені Миколи Лисенка. Спасибі, пане Адаме. Я не підведу.

Клас Л. Улуханової. Вищий клас. Й такого учня не соромно й до Відня відрядити. Для удосконалення. В усьому. О Відень, місто вальсів і зірок, невиблякого близку імперії й витончених смаків, я ще не раз повернуся до тебе.

Дебют у Львові. 1939 рік. Уже чути запах грязі в повітрі і грому великого. Недовчений Шикльгрубер уже не гітлерчук -- він уже батько концтарбів і газових камер. Й ім'я йому, арідникові, відтепер і довіку, як незмінне клеймо, -- Гітлер. А тут, на рідній землі, -- його потворний рідний брат, Джугашвілі, кров'ю упивається. Віна. Потоп в Україні. Уже єдиний -- після криваво-золотого вересня. На Богом обраній Землі зійшлися на герці дві потвори з Потойбіччя. Вони здатні знищити фізично, зламати духовно. Та не під силу їм убити музику в душі.

4. Європа, путь до вершин

«Тобі лише за тридцять, Мирославе, а міг би-с уже, чоловіче, спогади писати,» -- кръз сум від споглядання руїн безглазої війни зринає подумки невеселий жарт. Уже півсвіту у кріві захлинулося, а війні -- кінця й краю не видно. І чи до спгу світові тепер. Народ твій кровю останньою спливає й мовчки бореться. Що ж, буду голосом його, моє народу. Хай і на чужині.

Відень 1943-й. Сцени Європи розкривають Мирославові Старицькому свої обіми, окрім столичної віденської і -- Кайзерсляутена («Пфайц-Опера»), Лейпцига, Праги, Брюсселя, Парижа («Опера комік»), Мадрида, Барселони. Удосконалюється майстерність. Вивчено нові партії. Вкарбовано в пам'ять чужі мови, відшліфовано їх у спів. Українська -- ця, рідна, іще з молоком матери. Російська. Італійська. Німецька. Польська. Англійська...

набагато і свого знаменитого сина Мирослава, і другого -- Костуська, якого за участь в ОУН разом із іншими хлопцями живцем спалили в Уманській в'язниці «совіті... Закрили тюрму, обили бензином і спалили. Вона гордилась вами, сини хороши. І благословляла вас на подвиг -- заради рідного народу...

Й ось по війні Мирослава Старицького запрошують солистом до віденської народної опери. Віденська преса називає виступи його сенсаційними. На честь рідного міста, яке віднині ділиться з ним у його імені його славу повсюдно, він прибирає театральне псевдо Miro Scala.

У 1949-1952 роках співак є бажаним гостем і виконавцем заголовних ролей у театрах Франції, Бельгії, Швейцарії, США. Йому аплодують за досконалу виконавчу майстерність, бездоганну дикцію, близьку фразування, драматичний талант. 1951 р. Miro Scala став першим виконавцем заголовної партії в опері Бізе «Іван IV» на сцені театру французького міста Бордо. За високі мистецькі досягнення й небудennifer талант його нагороджують срібною медаллю і почесною грамотою міста Парижа. Вшанований він і символічним золотим ключем міста Детройт (США).

Від 1953 р. Мирослав Скала-Старицький виконує провідні партії першого тенора в Брюссельській королівській опері «Де ля Монне». З незмінним успіхом виступає у віденському залі «Музик-ферейн», залі Баха в Берліні, зальцбурзькому «Моцартеум», на операх сценах Лінца, Лейпцига, Цюриха, Праги, Парижа, Ницци, Тулузи, Марселя, Бордо, Тунісу, Алжиру... За своє життя Miro Scala виступив у 80 операх театрах і концертних залах п'ятнадцяти країн світу. Колosalно!

Лиш шлях на операх сцени батьківщини був закритий для Мирослава Скала-Старицького. Залізною завісою відгородили цербери комідеологічної цноти від нього Україну, та вирвати її з серця не змогли.

5. Закрито шлях додому на землі,
повернуся -- небесами

У золотих акордах співу були під владні співакові Фауст, і Ромео («Фауст» і «Ромео і Джульєтта» Гуно) й дедукція («Манон» Пуччині). Йому підкорилися «Летючий Голландець» Вагнера (Ерік) й «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського (Андрій), «Садко» Римського-Корсакова (Індійський гість) і «Борис Годунов» Мусоргського (Самозванець).

У нього зазвучали по-новому Верді (Герцог «Ріголетто», Альфред з «Травіати», Гальваро з «Сильдолі», Ісмаел з «Набуко»), Бізе (Надір із «Шукачів перлів») Маскані (Турріду з «Сільської честі»).

Неповторності у його виконанні набули герої опер «Сказання про невидимий град Кітеж» Римського-Корсакова (Всеволод) і «Тоска» (Каварадоссі), «Богема» (Рудольф) і «Чіо-Чіо-сан» (Пінкертон) Пуччині.

Можна було б мистцеві спочити на лаврах і, вмостившись у теплому фотелі зручного паризького помешкання, з замилуванням згадувати свою «Україну убогу» й безтурботне дитинство у ній. Та Мирослав Скала-Старицький був не із тих людей, для «которих...» Вітчизна -- звук пустий. Україна боліла йому постійно, і він наділеним од Господа талантом усюди її славив, де лише міг.

Виступаючи на найпрестижніших сценах світу, скрізь і завжди підкреслював, що є українцем. У кожній концертній програмі репрезентував твори українських композиторів, зарекомендувавши себе одним із найактивніших пропагандистів української музики за кордоном. Серед його записів збереглися твори Миколи Лисенка, Станіслава Людкевича, Якова Степового... У його репертуарі значилися твори Стеценка, Счинського, Н. Нижанківського, Барвінського... Вважав, що «основою кожного методу є передусім мова, якою хто говорить, співає. Правильна мова і вимова є найкращою школою співу, яку можна і треба вдосконалювати і розвивати технічно. Але без особливого співацького таланту, співацького обдаровання навіть найкраще технічно розвинений голос не є мистецтвом співу. Мистецтво співу є все разом -- голос, серце, розум, чуття, темперамент, вроджена й набута культура, музикальність, почуття ритму, фрази, розуміння музики, стилів, тексту, культури мови і вимови. Співаємо не тільки нашим голосом, а цілим нашим «я».

I Miro Скаля, як засвідчило його яскраве мистецьке життя, володів цим мистецтвом досконало. Тож цілком логичною для людини такого складу й свідомості була організація в Парижі приватної вокальної музично-драматичної студії для обдарованих дітей із української діаспори, в якій він викладав до самої смерті.

Як свідомий українець, щорічно брав участь у Шевченківських ювілейних вечорах у Парижі та Лондоні. Одного часу навіть очолював у столиці Франції Українське товариство ім. Т. Шевченка. 1961 р. взяв участь у відкритті пам'ятника Кобзареві у Вінніпезі, виступав на Шевченківському концерті в Лос-Анджелесі, в опері «Катерина» в Детройті й Чикаго, дав концерт у Нью-Йорку, здійснив концертне турне по Канаді. 1962 рік ознаменований для співака поїздкою до Англії з програмою творів Миколи Лисенка. Двома роками пізніше брав участь у ювілейних -- з нагоди 150-річчя від дня народження Кобзаря -- Шевченківських концертах у Відні, Берліні, Мюнхені.

Він був відсутнім в Україні майже тридцять років. Та Україна була присутня у ньому щомиті, вона жила в його незрадливому серці й живила цілющими соками свого генія, його талан і талант постійно. Обличчям, думкою душою -- завжди був націлений на Схід, де сонце так по-материнському ласкаве. Щомиті. Щоудару серця. Землею не зумів вернутися сюди -- живим. Вернувся небесами...

6. «...Ми помрем не в Парижі,
тепер я напевне це знаю»

-- Вторить геніальному перуанцеві відома українська поетка Наталка Білоцерківць. Що ж, невелика біда будьмо горді й щасливі з нагоди знайти вічний спокій у рідному краї. І ці сумовиті рядки не про нього, на жаль не про нашого видатного земляка з екзотичним для нас палійським найменням -- Міро Скаля, який волів би знайти, як і кожний із нас, свій останній земний притулок у лоні рідної землі. Не дали. Не пустили. Та й чи сподівався -- так рано, у 60 літ. Він-таки помер у Парижі. Але не зовсім, не так, як помирають прості смертні. Відлунням слави світової, небесно-чистим голосом і невмирущим українським духом Мирослав Скала-Старицький повертається у Вітчизну, яку любив понад усе..

«_Під мостом Мірабо не розійдуться кола пітьми...
На щастя, щи кола пітьми, що гніздились у нас сотні
хоч парі...»

хоч повільно, а спалює сонце свободи. Нелегкі вони перші кроки уже неземного блукальця на рідній землі - ще хисткі, ще непевні, після довгих розлуок і далеких доріг.

Та вже скресла весна, та вже літо в розповні, та вже
зводять з ума слов'ї над Збручем, крізь печалі і втому
він вертає додому, до небес синьозорих твоїх, він вертає
ключем журавлиним, він вітає тебе, батьківщино, своїм
любллячим серцем незрадливого сина.

Привітай же його, свята Україно

ПАТРІАРХ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Написав заголовок -- і відразу ж зупинив перо. Коли читаєш Юрія Шереха (Шевельова), не віриться, що писала людина поважного віку -- таке свіже бачення, просто іскрометне мислення, неочікуваний погляд на явища. Може він побачити і героя, і твір якраз із того боку, з якого ніхто б і не подумав. І тому слова в одному з інтерв'ю: «Я вже релікт» -- звучать самоіронічно, бо письмо дев'яностолітнього вигідно виграє проти «притомлених» писань авторів, молодих від нього років на п'ятдесят-шістдесят. Узяти хоча б його статтю про Юрія Андруховича та «Бу-Ба-Бу» або ж передмову до книжки віршів Оксани Забужко «Автостоп». До речі, якби Ю. Шерех першим написав про її роман «Польові дослідження з українського сексу», то і не було б отої пінистої полеміки.

Але все по порядку. Професор Колумбійського університету (США), академік НАН України Ю. Шерех (Шевельов) написав понад 700 статей. Коли в 1993 році в Києві вийшла його книга «Третя сторожа» (Література. Мистецтво. Ідеологія. (підкреслення мое. -- А. Ш.), стало зрозумілим, що цей учений усе життя стояв на сторожі справжньої української літератури, глибинно зондував як її підводну, часто невидиму течію, так і оцінював, і пояснював причини і наслідки могутніх духовних тектонічних вибухів. Саме в цій книжці подано статтю про еволюцію літературного процесу, взаємодію традицій і новаторства, хід самої історії літератури як безперервність хвиль нового, що, набігаючи на старе, змишають його, вбираючи в себе і творячи цілком несхоже. Його теза: «Не або -- або, а і -- і. Традиція і новаторство... З цього погляду можна сказати, що історію літератури можна сформулювати як прекрасну повторність неповторного».

Але і сам автор справді неповторний. У своєму славістичному він просто унікум. І тут варто розшифрувати його подвійне прізвище. Свої мовознавчі статті він друкує під прізвищем Шевельзов, а дослідження з літератури підписує як Шерех. Ще він писав наукові роботи з мовознавства, під час війни доля закинула його спочатку в Європу, потім -- у США. Коли 1951 року вийшов автотомник «Курс сучасної української літературної мови», розділ про просте речення належав Шевельзову, який уже викладав на Заході як Шерех. На «ринку рабів» (конференції Асоціації новітніх мов) де молоді вчені читали доповіді, а керівники вибирали собі викладачів, він оприлюднив дослідження про українські впливи на польську мову у Х--ХIV ст. (чи можливе таке було в СРСР?) і став професором Колумбійського університету. А в доробку уже була праця «Проблеми походження білоруської мови» написана у Швеції.

Не маючи за мету говорити про Юрія Шереха як мовознавця, учня Леоніда Булаховського, зазначимо лише дві його книги: «Передісторія слов'янських мов» (1964) про праслов'янську мову і дослідження, що склало б честь науково-дослідному закладу, «Історична фонологія української мови» (1979). У цій книжці «показано єдність і тягливість мовно-історичного процесу на терені України від сьомого століття до наших днів, охоплено всі видані тексти, показано походження діалектів, забезпечене солідну фактичну базу» (Ю. Шевельов). Але унікальна за своєю неологічністю співпраця видатного славіста США Р. Якобсона і нашого русифікатора І. Білодіда з дискусії дитячій і праць, і самої постаті вченого зуміла привести до поганої кінцінгової точки. Але повністю не знецінити ефект цих книг у світовій науці. Про це -- спогад-детектив О. Шевельова «Зустрічі з Романом Якобсоном» («Сучасність», 1994, № 12).

Якщо ж говорити про Ю. Шереха-літературонавця, то тут викликає спочатку здивування, а потім зачарування тим огромом матеріалу, яким операє автор. І це не лише протяжність у часі -- нині пециалісти з поезії 60-х років ХХ ст. пишуть книги про «Слово о полку Ігоревім». Ще Р. Якобсон зауважив, що Ю. Шерех «вчений з глибоким розумінням в'язків між мовою і літературою і є компетентним послідником також літератури. Усі філологічні і літературні питання він розглядає на широкому культурно-історичному і соціально-політичному тлі».

Книги «Не для дітей» (1964), «Друга черга» (1964) і

видана в Києві «Третя сторожа» (1993) -- то і вертикальний, і горизонтальний зріз українки двох останніх століть.

Цикл «Навколо Шевченка» в останній книзі -- то розвідка про М. Петренка і В. Мову-Лиманського, сучасників Кобзаря, глибоке дослідження «Кулішеві листи і Куліш у листах», що починається з аналізу дослідження листування в Україні. Адже перше, що є в нас з епістолярії українською мовою, -- це чудом збережені листи Мазепи до Мотрі... З листів «першого європейця» П. Куліша Ю. Шерех чітко визначив основне: «Вони унікальні своїм темпераментом, своєю філософією і своїм стилем». У них чітко проступала загальна концепція української літератури і культури, концепція історії, місце української нації супроти росіян і супроти поляків, виховання української людини. Як мовознавцеві, Ю. Шереху припали до душі слова П. Куліша в одному з листів: «Ми збагатили московську річ словами, котрих при їх темноті науковій у москалів не було». Власне, це аксіома, що доведення не потребує...

Серед «украдених» художників, крім Боровиковського і Левицького, однією з центральних постатей українського малярства є Микола Ге. Про нього дві статті в збірнику. А статті про Івана Франка та Василя Стуса -- то своєрідне прочитання двох наступних заповітів українству -- поеми «Мойсей» і в'язничної поезії останнього. Дослідження «Трунок і трутизна» було написано як передмову до книги «Палімпсести» ще за життя В. Стуса. Як пише Ю. Шерех, стилем і змістом життя передчасно загиблого поета було перебування в духовному кліматі Шевченківського душевного і розумового життя.

Багато писав раніше автор про 20--30-ті роки Україні. «Літ Ікара» -- дослідження про публіцистику Миколи Хвильового, що була в радянські часи найстрашнішою для системи. «Європа чи «просвіта» «Росія ж самостійна держава? Самостійна. Ну таки ми самостійна», з усіх культур орієнтація, в усяком разі, не на російську», «Москва сьогодні є центр всесоюзного міщенства» -- гасла М. Хвильового, що досі не втратили сили. Три періоди памфлетописання бунтівного автора розібрані Ю. Шерехом через еволюцію самого автора. Як особа М. Хвильовий «посідав надзвичайний чар, здатність передавати своє горіння своїм співрозмовникам». Важливо, що сам Ю. Шерех в інтерв'ю Володимиру Мельнику зауважив, що з роками все більше склоняється до «західництва» і з болем дивиться на нашу непотопельну ні в яких огнях і водах провінційність, з якою воював усе свідоме життя.

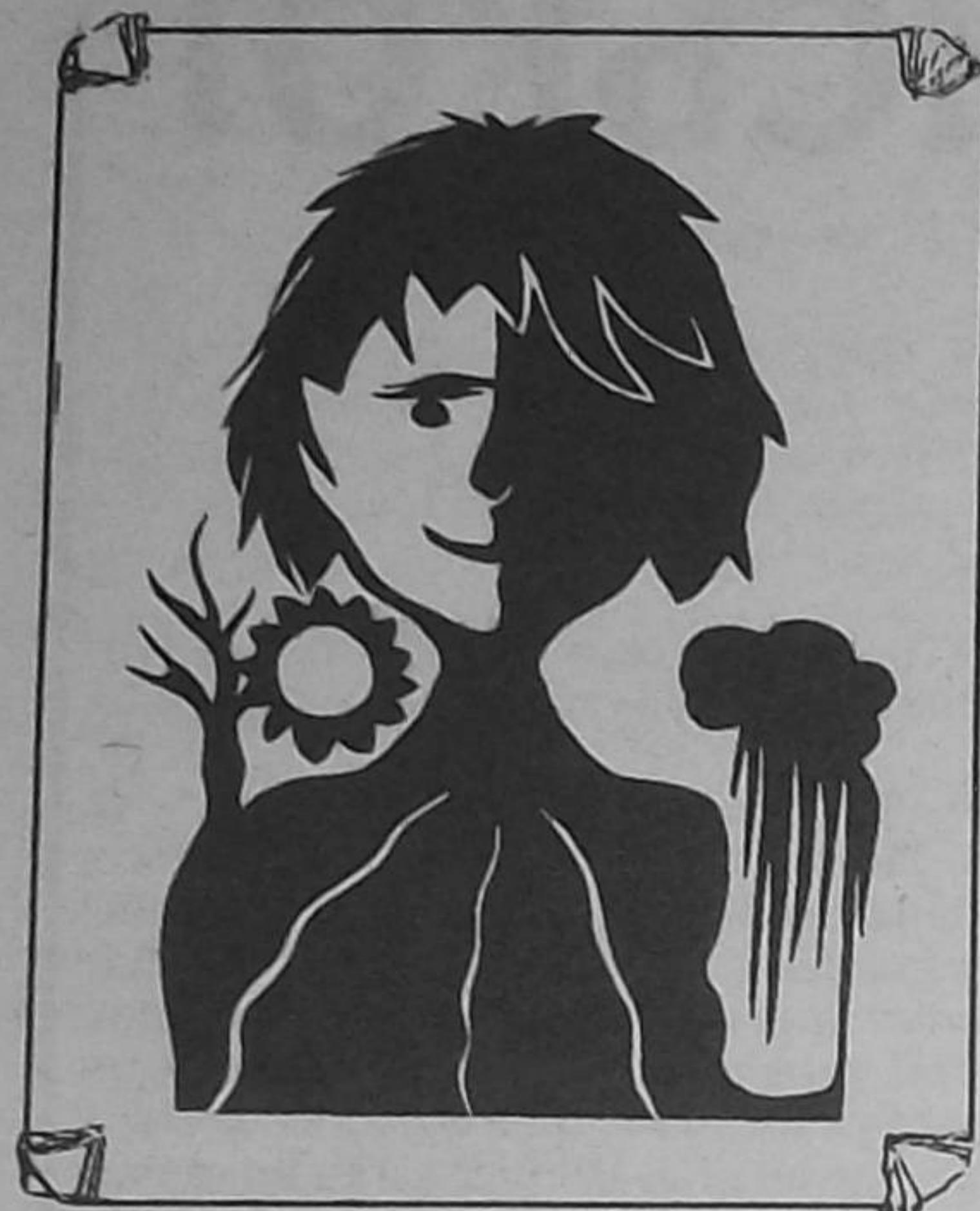
дослідження «Пороги і Запоріжжя», написане 1977 року, стало пророчим. Уже тоді Ю. Шерех написав, що ставлення О. Солженіцина до національного питання і до культур інших народів його насторожує. І потім видалися це в «облаштування Росії»...

сили. Про гранично складне він може сказати просто і гранично зрозумло, в простому ж знаходити парадокси. Його спостереження часом вражают, а чіткість вислову просто заздрісна: «Татари панували над Росією два з половиною століття, Росія панує над татарами чотириста років», «Будувати визвольну концепцію України на тріаді історія -- мова -- література означає будувати хату з трьома стінами. Четвертою має бути економіка», «Якби всі були творцями культури, то не було б культури». Як мовознавець, він не цурається і словесного гумору: «Я народився... Це вже неправда. Бо я не народив себе, мене народили і притому не питавши моєї на те згоди...».

Ми вже знаємо, що в світі існує наукова мовознавча школа Ю. Шевельова, його учні працюють в десятках престижних університетів світу, його роботи «збуджують думку для історичного вивчення літературної англійської мови» (проф. Курат, Мічиган, поч. 50-х років), що тоді не було розроблено. А як історик літератури, як критик Ю. Шерех просто нами мало відкритий, мало знайомий, лише по надводній частині (те, що вийшло в нас) можемо судити про велич цього айсберга.

**Анатолій ШПИТАЛЬ,
кандидат філологічних наук**

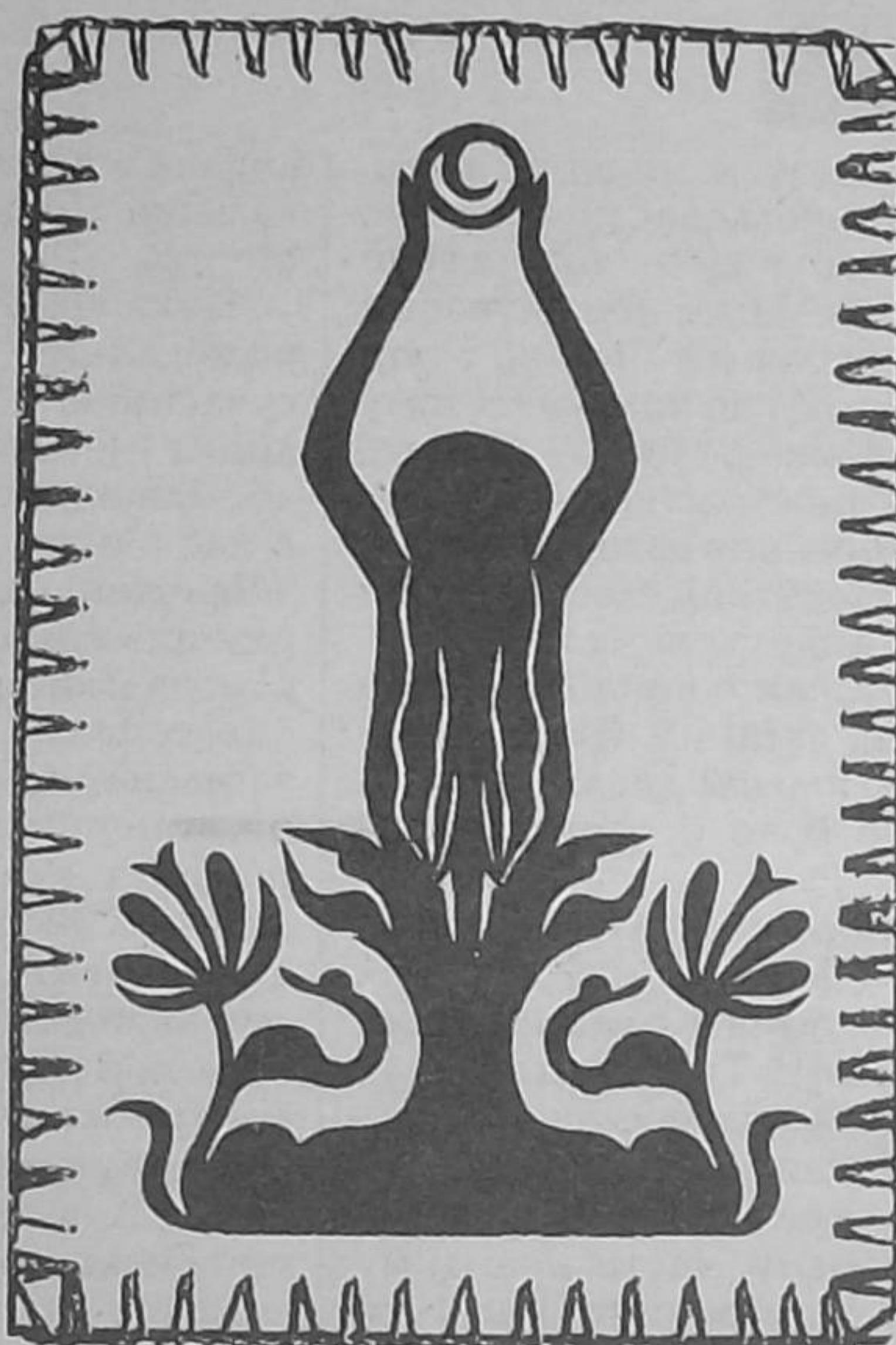
ВИТИНАНКА -- МИСТЕЦТВО НЕПОВТОРНИХ СИЛУЕТІВ

Кожний край славиться своїм особливим видом народно-прикладного мистецтва. Одним із таких неповторно-чарівних видів мистецтва, що потребує відродження, є витинанка. «Витинати» українською мовою означає «вирізувати». Витинанки -- це ажурні паперові візерунки. Орнаментальні та сюжетні, вони витинаються ножицями чи вирізаються ножем із білого або кольорового паперу. Головними особливостями витинанок є, по-перше, те, що майстер ніколи не промальовує зображення на папері; по-друге, витинанка несе в собі

неповторність розміщення елементів, їх оригінальність.

З історії. Перші паперові прикраси з'явились у Китаї в VII--XII ст. після появи там паперу. І відтоді впродовж багатьох століть щовесни жінки прикрашали вікна своїх

будинків візерунками «чуан-хуан», що втілювали найпоширеніші образи богів, духів, героїв народних легенд і філігранні

зображення квітів, метеликів, птахів.

З початку VIII ст. паперові прикраси поступово з'явились у Персії, Туреччині, а після XV ст. -- і в Європі, набули поширення у Венеції, Югославії, Німеччині, Франції, Литві, Польщі, Данії, Голландії, Швеції, Росії, Білорусі і, звичайно ж, в Україні.

У XVI --XIX ст. серед слов'янських народів набули популярності витинанки-кустодії, що слугували підкладками й орнаментальними оздобами канцелярських печаток.

У XVIII ст. найулюбленішим заняттям європейського дворянства було мистецтво силуетів -- графічно чіткими конкретними зображеннями фігурних композицій.

Із середини XIX ст. у побуті українського села значне місце посіли паперові прикраси. Виникнення народних витинанок пов'язане з появою дешевого паперу і з переходом від курної хати до «чистої». Зростання естетичної потреби селянства привело до того, що хати почали обмазувати, білити, а згодом і прикрашати паперовим декором.

У XIX -- на початку ХХ ст. мешканці сіл оновлювали хатні прикраси щорічно до Великодня.

Олена ВИТРИХОВСЬКА

ПРИЙШОВ СПАС -- АТО ВІД НАС

М. Тимчак

14 серпня -- перше осіннє свято: Маковія. В народі воно ще називається «Першого Спаса», або «Спаса на воді». Вода в річках у цей день вважається щілою. У церквах відправляють пообідну службу, святять воду, мак, васильки і чорнобривці. У відвірі з васильків та чорнобривців купають хворих дітей -- вважається, що ці купелі дуже щілої при жовтнянці. Головки посвяченого маку та квіти кладуть за образи і зберігають до весни. Весною мак розсівають по городі, а сухі квіти на Благовіщення дівчата вплітають до своїх кіс, -- «щоб не випадало волосся». Посвячені макові головки кладуть діткам під подушку, якщо вони погано сплять. А посвячені дійки мак у народному знаністі вважається як засіб проти чародійства. Цим маком обсилають дим та підвішують над вхідними дверима і всі наврочення та відьманці хитрощі пропадають.

Жінки печуть «ШУЛИКИ»: до 0,5 склянки додають 0,5 ч. л. соди, погашеної оцтом, дрібку солі, 1 яйце та борошно. Замішують, розкочують завтовшки 3 мл та випікають. Спечени коржі ламають на дрібні шматочки в макітру і заливають.

медовою сітою та розтертим маком. З Маковія починається двотижневий Успенський піст -- Спасівка.

19 серпня -- Великий Спас, свято вро- жаю. До церкви на освячення несуть фрукти, овочі, мед, хліб. Існує повір'я, що цього дня Мати Божа роздає діткам на тому світі золоті яблука, а ті діти, чиє батьки гришли і/або яблука до Спаса, стоять збоку і плачуть, бо їм не дали. Повернувшись з церкви, родина розговляється: ілі яблука з медом і запивають виноградним чи яблучним вином.

На Спаса поминають померлих родичів. Печуть пиріжки та пироги з яблуками. Пропонуємо кілька рецептів.

ЯБЛУЧНИЙ ПИРІГ

У 0,5 кг борошна всипати 1 ч. л. соди та 0,5 ч. л. лимонної кислоти. На грубу тертку потерти 100 г замороженого маргарину і змішати з борошном. Поступово додати півтори склянки кефіру, 2 жовтки та 50 г цукру. Тісто залишити на півгодини в теплому місці. Сковорідку змас- тити рафінованою олією або маргарином, викласти у форму дві третини тіста, дно змас- тити білком, висипати дрібно порізані яблука, змішані з цукром та корицею за смаком, піріг закрити рештою тіста, змастити білком, збити з 0,5 склянки цукру. Випікати 15--20 хв.

ПИРІГ «НІЖНИЙ»

6 яєць збити з 2 склянками цукру, поступово додаючи 2 склянки борошна. Сковорідку змас- тити маргарином, викласти дрібно порізані яблука, залити їх тістом. Випікати 20' --25 хвінин.

Раїса ТАЛАЛАЙ

«Слово Просвіти»
Засновник - Всеукраїнське
товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.
РЕєстраційне свідоцтво
№ 1007 від 16.03.1993 р.
Відповідальний редактор
Любов Голота

Шеф-редактор Павло Мовчан
Редколегія: Я. Гоян, А. Журавський,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук
Редакція листується з читачами тільки на
сторінках газет і надіслані рукописи не
повертася. Залишає за собою право редакту-
вання та скорочення текстів. При подачі
матеріалів просимо авторів обов'язково
показувати свій ідентифікаційний код.

НА ЗДОБУТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Комітет із Державних премій України імені Тараса Шевченка повідомляє, що з 1 серпня 1998 року розпочинається прийом робіт на здобуття Державних премій 1999 року та Малої Державної премії 1999 року. Прийом творів на конкурс провадиться до 1 листопада 1998 року.

На здобуття Державних премій представляються нові, оприлюднені в завершенному вигляді твори з таких десяти номінацій:

- література (поезія, проза, драматургія);
- літературо- та мистецтвознавство;
- журналістика і публіцистика (книжки, теле- і радіопрограми, публікації у періодиці);
- музична творчість;
- образотворче мистецтво (живопис, графіка, скульптура);
- кінематографія (художні і документальні кіно- та телефільми);
- театральне мистецтво (театральні та телевізійні вистави);
- концертно-виконавська діяльність;
- народне мистецтво (ткацтво, розпис, вишивка, різьблення, гончарство);
- твори для дітей та юнацтва (незалежно від жанру).

На здобуття Малої Державної премії представляється кращий творчий дебют року (незалежно від жанру).

Представлення кандидатів на здобуття Державних премій проводиться творчими спілками, об'єднаннями, товариствами, громадськими організаціями мистецького та просвітницького спрямування, Міністерством культури і мистецтв України, Міністерством інформації України, мистецькими навчальними закладами, видавництвами, редакціями газет і журналів.

З усіх питань, пов'язаних з оформленням матеріалів на творчий конкурс, звертатися до Комітету із Державних премій України імені Тараса Шевченка за адресою: 252001, Київ-1, завулок Музейний, 8, Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, тел. 228-01-30; E-mail: SLOVO @ PROSVITA. intercom. KIEV.UA

Індекс 30617 Зам. № 0331208 Наклад 3000

Видрукувано з готових фототаблиць на комбінаті «Преса України»